

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLOMOUCI
PEDAGOGICKÁ FAKULTA

Katedra primární a preprimární pedagogiky

Diplomová práce

Bc. Veronika Knapová

**Možnosti začleňování prvků lesní a venkovní pedagogiky
do předškolního vzdělávání ve státních školách**

Olomouc 2017

vedoucí práce: Mgr. Dominika Provázková Stolinská, Ph. D.

PROHLÁŠENÍ

Prohlašuji, že jsem svou diplomovou práci vypracovala samostatně pouze s použitím literatury uvedené v seznamu citované literatury.

V Olomouci dne 19. dubna 2017

Podpis:.....

PODĚKOVÁNÍ

Děkuji paní Mgr. Dominice Provázkové Stolinské, Ph.D. za trpělivost, poskytování cenných rad a věnovaný čas při vedení mé diplomové práce, dále také děkuji Mgr. Tomáši Rajtrovi za provedenou jazykovou korekturu.

MOTTO

„Co slyším, to zapomenu. Co vidím, si pamatuji. Co si vyzkouším, tomu rozumím.

Konfucius

OBSAH

ÚVOD.....	8
A TEORETICKÁ ČÁST	11
1 CHARAKTERISTICKÉ RYSY LESNÍ A VENKOVNÍ PEDAGOGIKY	11
1.1 Definování pojmů lesní a venkovní pedagogika	11
1.2 Cíle lesní a venkovní pedagogiky jakožto konkretizace environmentální výchovy	12
1.3 Klíčová témata pro rozvoj proenvironmentálního chování v předškolním věku	13
1.4 Didaktické zásady pro uplatňování lesní a venkovní pedagogiky.....	16
1.4.1 Zásada vědeckosti.....	16
1.4.2 Zásada výchovného působení.....	16
1.4.3 Zásada propojení se životem	17
1.4.4 Zásada názornosti	17
1.4.5 Zásada aktivity.....	17
1.4.6 Zásada přiměřenosti a srozumitelnosti	18
1.4.7 Zásada využívání prostředí.....	18
1.4.8 Zásada bezpečnosti a hygieny	18
2 VÝCHODISKA PEDAGOGICKÉ KONCEPCE LESNÍ PEDAGOGIKY.....	20
2.1 Státní školství na úrovni mateřských škol.....	20
2.2 Pedagogická koncepce lesní pedagogiky	21
2.3 Vzájemné sblížení a prolínání prvků lesní pedagogiky do státního školství.....	22
2.3.1 Současné legislativní změny směřující ke zrovnoprávnění podmínek vzdělávání v lesních mateřských školách	23
3 VLIV POBYTU VENKU NA VYBRANÉ ASPEKTY U DĚTÍ	26
3.1 Pobyt venku a fyzické zdraví dětí.....	26
3.2 Pobyt venku a psychická pohoda dítěte.....	27
3.3 Pobyt venku a rozvoj kreativity u dětí.....	28
3.4 Pobyt venku a posilování přirozeného zájmu o životní prostředí	29

4	MOŽNOSTI ZAČLEŇOVÁNÍ PRVKŮ LESNÍ A VENKOVNÍ PEDAGOGIKY DO STÁTŇNÍCH MATEŘSKÝCH ŠKOL	30
4. 1	Vytváření a úprava venkovního prostředí MŠ.....	30
4.1.1	Diverzifikace prostředí	30
4.1.2	Požadavky na prostor.....	31
4.2	Úskalí realizace venkovního vzdělávání	33
4.3	Specifické požadavky na další vzdělávání pedagogů.....	34
B	PRAKTICKÁ ČÁST	36
5	PŘÍPADOVÁ STUDIE ENVIRONMENTÁLNĚ PROFILOVANÉ TŘÍDY SKŘÍTKŮ....	36
5.1	Charakteristika environmentálně profilované třídy Skřítků	36
5.2	Důvody založení environmentálně profilované třídy Skřítků	37
5.3	Proces založení environmentální třídy Skřítků.....	38
5.4	Nejčastější obavy a otázky rodičů k zařazení jejich dětí do třídy Skřítků.....	40
5.5	Prizpůsobení prostředí školy pro uskutečňování venkovní pedagogiky	41
5.5.1	Zóna pracovní.....	42
5.5.2	Zóna odpočinková	43
5.5.3	Zóna výzkumná	43
5.6	Aplikace lesní pedagogiky a stanovení cílů vycházky do lesa.....	45
5.7	Shrnutí ročního fungování třídy Skřítků.....	46
5.8	Aktuální otázky ve školním roce 2016/2017.....	47
5.9	Doplňkový program tematicky zaměřený na environmentální výchovu se začleňováním prvků lesní a venkovní pedagogiky	48
5.9.1	Obsah Doplnkového programu tematicky zaměřeného na environmentální výchovu se začleňováním prvků lesní a venkovní pedagogiky	49
5.10	Shrnutí vývoje a možnosti dalšího rozvoje v oblasti realizace venkovní a lesní pedagogiky ve třídě Skřítků.....	59
	ZÁVĚR.....	61
	SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY	63

SEZNAM POUŽITÝCH ZKRATEK	69
ANOTACE.....	70
SEZNAM PŘÍLOH	72
PŘÍLOHY	73

ÚVOD

Na základě zkušeností získaných při vypracování bakalářské práce na téma *Možnosti inovací v českém předškolním vzdělávání se zaměřením na úskali zakládání a fungování lesních školek* jsem se začala aktivně zajímat o tuzemské i zahraniční stáže v lesních školkách. Po absolvování osobnostně rozvojového a vzdělávacího programu pro pedagogy mateřských škol („dále jen „MŠ“) v oblasti environmentálního vzdělávání, výchovy a osvěty (dále jen „EVVO“) zajišťovaného společností Jurta o.p.s., která se zaměřuje na poskytování sociálních služeb, a která založila a úspěšně vede lesní mateřskou a základní školu, jsem se účastnila jimi organizovaných zahraničních stáží. Zkušenosti s lesní pedagogikou jsem získala v rámci jednodenní stáže v lesní MŠ v Drážďanech, týdenní stáže v lesních MŠ v Anglii, Skotsku a v Norsku. Cílem těchto stáží bylo nabytí nových zkušeností a znalostí v oblasti lesní a venkovní pedagogiky a jejich postupné aplikace do pedagogické praxe v mé třídě.

Právě po této zkušenosti se mi spolu s kolegyní podařilo v MŠ v Náměšti na Hané založit environmentálně (dále jen „EV“) profilovanou třídu, která právě tyto prvky lesní a venkovní pedagogiky začleňuje.

Souhrn poznatků získaných při vypracování mé bakalářské práce se pak stal základem pro zvolení tématu mé diplomové práce. Bakalářská práce dávala nahlédnout do historických souvislostí vzniku lesních MŠ, jejich pedagogické koncepce nebo například jejich zakládání či fungování, proto v diplomové práci budu na ni a na některá témata pouze odkazovat nebo mohou některé poznatky projít aktualizací.

Diplomová práce bude členěna na dvě části. V první kapitole teoretické části stručně rozliším pojmy „lesní“ a „venkovní“ pedagogika, zaměřím se také na její cíle a některé důležité souvislosti spjaté s vnímáním přírody či rozvojem proenvironmentálního chování dětí předškolního věku, neopominu ani uvést specifické didaktické zásady, které se při aplikaci lesní či venkovní pedagogiky nejčastěji uplatňují.

Následující kapitola se bude zabývat pedagogickými východisky lesní pedagogiky s důrazem na vzájemné prolínání některých jejích prvků do státního školství. Tato kapitole stručně aktualizuje poznatky z nové legislativní úpravy, která se dotýká lesních MŠ, a kde došlo od doby zpracování mé bakalářské práce k velkým změnám, které umožnily větší prolínání klasických MŠ s lesními MŠ, čímž položily základy možnosti začleňování prvků lesní pedagogiky do státního školství. Pod shrnujícím pojmem klasická MŠ je možné

si představit běžnou státní MŠ, která je zařazená do rejstříku škol a školských zařízení, tímto pojmem budu rozlišovat klasickou MŠ od lesních MŠ.

Třetí kapitola se bude věnovat vlivu pobytu venku na různé aspekty u dětí. Je zřejmé, že cílem nebude zmapovat všechny pozitivní přínosy, ale pokusím se zde uvést zajímavé převážně zahraniční výzkumy, které se mě jako pedagoga dotýkají nejvíce, zejména fyzická a psychická pohoda dítěte, rozvoj jeho tvořivosti a samostatnosti nebo jakým způsobem se projeví častý pobyt venku na jeho budoucí postoje k životnímu prostředí.

Poslední kapitola teoretické části se bude zabývat problematickými či specifickými možnostmi začleňování prvků lesní a venkovní pedagogiky do státního školství na úrovni předškolního vzdělávání. Tato kapitola tedy představuje teoretický rámec k možnosti začleňování převážně venkovní pedagogiky v MŠ, přičemž konkretizace je dána potřebami třídy, individuálními zájmy dětí a pedagogů, v praktické části pak se tato teorie projeví v konkrétních změnách v mé MŠ. V této části se dále zaměřím především na možnosti úpravy venkovního prostoru MŠ, některá pravidla pobytu v přírodě či na slabá místa při realizaci lesní či venkovní pedagogiky. Zmíněny budou i změny a možnosti dalšího vývoje v specifických požadavcích na další vzdělávání pedagogů.

Cílem teoretické části bude stanovit si oblasti, ve kterých se lesní a venkovní pedagogika pohybuje formou jejich definic či východisek pedagogické koncepce, dále uvést pozitivní příklady vyplývající ze zahraničních výzkumů, které dokazují příznivé účinky pobytu venku na děti a v neposlední řadě bude cílem postihnout specifické požadavky na prostředí MŠ a jejich případnou úpravu.

Praktická část diplomové práce nebude výzkumně orientovaná, ale bude se jednat o případovou studii mé EV profilované třídy Skřítků, která byla založena v návaznosti na výše uvedené zkušenosti s lesní pedagogikou. Tato část se bude věnovat právě této speciálně zaměřené třídě od pojetí myšlenky, přes realizaci a shrnutí ročního fungování třídy Skřítků až po možnosti dalšího vývoje.

Cílem bude teoretické poznatky z první části práce aplikovat například v podobě představení edukativních prvků pro uskutečňování venkovní pedagogiky, které mají být dobrým příkladem toho, že lze venkovní pedagogiku uskutečňovat na minimální prostoru za minimálního použití finančních prostředků. Mimo toto přizpůsobení prostředí MŠ pro uskutečňování venkovní pedagogiky se zde budu zabývat i aplikací lesní pedagogiky a stanovení cílů vycházky do lesa. Práce bude poskytovat časovou osu od vzniku po téměř dvouleté fungování třídy s environmentální profilací po její současné fungování. Cílem je postihnout problematické otázky, které mohou v souvislosti se založením nastat, ale také se pokusím zmapovat

i nejčastější praktické otázky rodičů, kteří jsou důležitým prvkem při zakládání takovéto třídy. Výstupem z tohoto fungování bude vypracování *Doplňkového programu tematicky zaměřeného na environmentální výchovu se začleňováním prvků lesní a venkovní pedagogiky*, který prakticky umožňuje rozšířit vzdělávání v klasických MŠ právě o tyto prvky lesní a venkovní pedagogiky, zvyše uvedeného vyplývá, že záměrem diplomové práce není uvádět veškeré dokumenty týkající se EVVO v mé MŠ.

Práce si neklade za cíl být sebezprezentací nebo představení jedné třídy. Cílem je, na základě teoretických znalostí z oblasti lesní či venkovní pedagogiky, uvést konkrétní příklady začleňování prvků lesní a venkovní pedagogiky v klasické MŠ, které by mohly být aplikovatelné s jistými modifikacemi v jakékoli jiné MŠ.

Přílohou práce bude mimo jiné moje vlastní fotodokumentace, která představí praktické možnosti začleňování prvků lesní a venkovní pedagogiky v mé třídě Skřítků, s jejímž uveřejněním rodiče souhlasili. Budou zde prezentovány mé fotky, jednak formou výběru z EV prvků na zahradě MŠ, které byly vytvořeny ve spolupráci s rodiči, ale dále zde zařadím i některé inspirativní záběry z běžného chodu třídy při aplikaci lesní či venkovní pedagogiky.

A TEORETICKÁ ČÁST

1 CHARAKTERISTICKÉ RYSY LESNÍ A VENKOVNÍ PEDAGOGIKY

Lesní a venkovní pedagogika není pouhým přenesením vzdělávacího procesu do přírody, jak by se mohlo zjednodušeně zdát, ale jedná se o dlouhodobý a cílevědomý proces, kterým pedagog zamýšlí přinést do klasického státního školství alternativní prvky pedagogiky, přičemž respektuje její odlišnosti a zvláštnosti a je si vědom důležitosti tohoto začleňování.

1.1 Definování pojmů lesní a venkovní pedagogika

Lesní pedagogikou v tom nejužším slova smyslu je myšlena vzdělávací činnost speciálně vyškoleného odborníka - lesníka, který má za sebou buď dlouholetou praxi v lesnictví, nebo je v tomto oboru vzdělaný a dále absolvuje kurz lesní pedagogiky akreditovaný Ministerstvem zemědělství. Cílem jeho působení je předat účastníkům na vzdělávání znalosti o lese, jeho ekosystému a hlavně vštěpovat myšlenky v souladu s principem trvale udržitelného rozvoje. Lesní pedagogika není nijak jednotně definována, nicméně od roku 2010 byla koncepčně poprvé uchopena a na základě SWOT analýzy odborníků byly vypracovány Akční plány na jednotlivá období. Lesní pedagogikou je myšlena jedna z mnoha metod EVVO, kterými se mají děti zážitkovou formou dozvědět něco o lese a jeho hospodaření, důraz je kladen na vnímání všemi smysly, díky tomuto přirozenému vnímání si děti mnohem snáze informace zapamatují a pochopí souvislosti.¹ Hlavním cílem lesní pedagogiky je zaměřit se na vztah člověka k lesu, na uvědomění si, že les je prostor primárně obydlený zvěří, zvláštní ekosystém, do kterého lidé vstupují jako návštěvníci a musí se v něm podle toho i chovat. Dalším záměrem je vést děti k pochopení jednotlivých vztahů uvnitř lesa, naučit se jej vnímat a poznávat všemi smysly.²

Naproti tomu venkovní pedagogika u nás není definována vůbec a je brána jako součást lesní pedagogiky. Některá zahraniční literatura uvádí, že si pod venkovní pedagogikou můžeme představit vzdělávání o vztazích v přírodě a mezi životním prostředím a lidmi.³

¹ MACHAR, Ivo. *Úvod do ekologie lesa a lesní pedagogiky: pro učitele přírodopisu a environmentální výchovy*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2009, s. 87.

² Co je lesní pedagogika. *Lesní pedagogika: akce v lese, s lesníkem o lese* [online]. 2015 [cit. 2017-04-15]. Dostupné z: <http://www.lesnipedagogika.cz/cz/lesni-pedagogika/co-je-lesni-pedagogika>.

³ BUNTING, Camille J. *Interdisciplinary teaching through outdoor education*. Champaign, IL: Human Kinetics, 2006, s. 3-4.

Venkovní pedagogika se zaměřuje nejčastěji na tři oblasti: environmentální tedy ekologické vztahy, rozvoj fyzické zdatnosti a mezilidské vztahy.⁴

1.2 Cíle lesní a venkovní pedagogiky jakožto konkretizace environmentální výchovy

Jedním ze smyslů začleňování prvků lesní a venkovní pedagogiky a EV výchovy vůbec je působit na dítě tak, aby pro něj bylo samozřejmé trávit čas v přírodě, aby bylo citlivé vůči životnímu prostředí a podílelo se na jeho udržitelnosti a kvalitě.

Trvale udržitelný rozvojem je myšlen: „*takový rozvoj, který současným i budoucím generacím zachovává možnost uspokojovat jejich základní životní potřeby a přitom nesnižuje rozmanitost přírody a zachovává přirozené funkce ekosystémů.*“⁵ Konceptně je tato myšlenka zpracována například ve *Strategii vzdělávání pro udržitelný rozvoj* na celostátní úrovni, na krajské úrovni například v Olomouckém kraji jako *Koncepce environmentální výchovy a osvěty Olomouckého kraje*.⁶ Cílem těchto dokumentů je zpracovat do všech úrovní vzdělávání základní principy trvale udržitelného rozvoje a vybavit děti a žáky tak, aby byli schopni zásady tohoto rozvoje realizovat a udržovat.⁷

Lesní a venkovní pedagogika je chápána jako konkretizace EV vzdělávání jako jedna z jeho forem.⁸ EVVO je tedy klíčový pojem, který je nutné definovat pro správné pochopení dalších jeho částí. Pod pojmem EVVO můžeme rozumět systém vzdělávání a výchovy, který přispívá k vytváření a posilování kladných vztahů člověka k přírodě.⁹ EV výchova se snaží o dosažení pozitivních změn v životním prostředí, a to tak, že vychovává děti k odpovědnému přístupu právě k jejich okolí ve snaze pochopit, že změny, které v přírodě uděláme, mohou být konečné a nenahraditelné. Jejich důsledky pak mohou ovlivnit generace po nás.¹⁰

⁴ GILBERTSON, Ken. *Outdoor education: methods and strategies*. Champaign, IL: Human Kinetics, 2006, s. 5-6.

⁵ Zákon č. 17/1992 Sb., o životním prostředí, §6

⁶ Dostupná z: <https://www.kr-olomoucky.cz/environmentalni-vzdelavani-v-dokumentech-cl-405.html>.

⁷ EZECHEL, Miroslav a Ladislav PYTLOUN. *Vzdělávání pro pedagogické pracovníky v oblasti EVVO a k udržitelnému rozvoji*. 2., rozš. vyd. Mělník: Česká zahradnická akademie Mělník, 2013, s. 16-17.

⁸ SYNEK, Michal a Radomil ŽATKA. *Environmentální výchova v terénu*. České Budějovice: Vysoká škola evropských a regionálních studií, 2012, s. 17.

⁹ KAPUCIÁNOVÁ, Magdaléna. *Pomáháme dětem s orientací v dnešním světě: dítě a svět*. Praha: Raabe, 2014, s. 9.

¹⁰ LESKOVCOVÁ, Martina, Lada MATOUŠKOVÁ PRYLOVÁ a Alice PALACKÁ. *Environmentální výchova v České republice a v EU, systém environmentálního vzdělávání, výchovy a osvěty*. 1. vyd. České Budějovice: Vysoká škola evropských a regionálních studií, 2012, s. 7.

Cílem EVVO je: „budovat v lidech pozitivní vztah k přírodě, schopnost estetických prožitků v souvislosti s přírodou, zabývá se poznáváním vztahů v přírodě a vlivem člověka na ni. Věnuje se budování správných hodnot, postojů a kompetencí k péči o přírodu (...).“¹¹

Doktorka Jančaříková definuje EV výchovu jako: „veškeré výchovné a vzdělávací úsilí, jehož cílem je především: zvyšovat spoluzodpovědnost lidí za současný i příští stav přírody a životního prostředí, rozvíjet tvořivost, citlivost a vstřícnost lidí k řešení problémů péče o přírodu, utvářet ekologicky příznivé hodnotové orientace, které kladou důraz na dobrovolnou střídmost, na nekonsumní, duchovní kvality lidského života, hledat příčiny ekologické krize a cesty k jejímu řešení.“¹²

„Cílem environmentální výchovy v České republice je rozvoj kompetencí (znalostí, dovedností a postojů) potřebných pro environmentálně odpovědné jednání, to je jednání, které je v dané situaci a daných možnostech co nejpříznivější pro současný i budoucí stav životního prostředí. Environmentálně odpovědné jednání je chápáno jako odpovědné osobní, občanské a profesní jednání, týkající se zacházení s přírodou a přírodními zdroji, spotřebitelského chování a aktivního ovlivňování svého okolí s využitím demokratických procesů a právních prostředků. EVVO k takovému jednání připravuje a motivuje, samotné jednání je věcí svobodného rozhodnutí jednotlivce.“¹³

Na výše uvedeném je zřejmé, že EVVO má četné definice, je více uchopitelná a dává jasný pohled na to, co je jejím cílem. Lesní a venkovní pedagogika je u nás stále opomíjeným tématem, nicméně se vznikem lesních MŠ a s novými legislativními úpravami je zřejmé, že se budou publikace na toto téma ještě tvořit.

1.3 Klíčová témata pro rozvoj proenvironmentálního chování v předškolním věku

Klíčovým pojmem je ale tzv. *environmentální senzitivita*, ta představuje jakousi citlivost dětí vůči přírodě, životnímu prostředí. Pro vnímání přírody není důležité mít pouze povšechné znalosti o tom, jak se k ní chovat, ale být vůči ní vnímavý. Tato vlastnost se skládá z touhy poznávat svět kolem sebe, uvědomovat si ničení přírody a důsledky těchto změn a z toho vyplývající potřeby přírodu chránit i ze samotné aktivní ochrany.¹⁴

¹¹ LEBLOVÁ, Eliška. *Environmentální výchova v mateřské škole*. Praha: Portál, 2012, s. 15-16.

¹² JANČAŘÍKOVÁ, Kateřina. *Environmentální činnosti v předškolním vzdělávání*. Praha: Josef Raabe, 2010, s. 9.

¹³ Environmentální vzdělávání, výchova a osvěta. *Ministerstvo životního prostředí* [online]. 2015 [cit. 2017-04-15]. Dostupné z: <http://www.mzp.cz/cz/evvo>.

¹⁴ *Člověk + příroda = udržitelnost?: texty o proměně vztahů lidí k přírodě, environmentální výchově a udržitelnosti*. Praha: Zelený kruh, 2009, s. 18.

Dítě v předškolním věku se nachází právě v období, kdy je nejcitlivější ke správnému formování proenvironmentálního postoje, chování.¹⁵ Pro rozvoj EV senzitivity je klíčový častý pobyt v přírodě, ten ale musí být doprovázen pocitem bezpečí a pohody více než v jiném období věku. Děti se musí venku cítit pohodlně, mít naplněny všechny základní potřeby od pitného režimu až po odpočinek, čímž jsou jim dány ty nejlepší podmínky pro vytvoření kladného vztahu k přírodě i v budoucnu. V pedagogickém procesu je to právě pedagog, kdo musí eliminovat tato rizika nepohodlí a ohrožení potřeb dítěte a tím zvýší pravděpodobnost rozvoje EV citlivosti.¹⁶

Jančaříková a Kapuciánová¹⁷ ve svých publikacích často zmiňují některá doporučení pro rozvoj této senzitivity, například:

- minimální dvouhodinový pobyt dětí za den na školní zahradě, která je vhodně upravená a umožňuje rozvíjet prvky venkovní pedagogiky¹⁸
- péče o něco živého (zvíře, záhon, okolí MŠ), děti se učí tomu, že jakýkoli nevhodný zásah může ovlivnit a negativně změnit životní prostředí na dlouhou dobu
- projektové dny k významným mezinárodním dnům, které přibližují proenvironmentální činnosti
- prožitkové učení v přírodě (poslouchání zvuků přírody, doprovod písní na přírodniny, hmatové testy, porovnávání struktury přírodního materiálů, poznávání všemi smysly)
- realizace EVVO není nudná nebo stereotypní, nicméně děti poznávají primárně své okolí a mohou s pedagogem vybrat místo, které bude jen jejich a na němž budou intenzivněji vnímat změny v přírodě
- podpora samostatnosti dětí a zodpovědnosti za jejich chování vůči přírodě a ostatním lidem

V rámci EVVO by měly být dětem podávány takové informace, které jsou schopny pochopit, samostatně interpretovat a samozřejmě, které jsou pravdivé. Základem je, aby pedagogové děti seznamovali s různými *tzv. environmentálními zákonitostmi*, které jim umožní pochopit závislost organismů na jejich prostředí, proměnu živé a neživé přírody v čase

¹⁵ Proenvironmentálním chováním je takové chování, které je v kontextu dané společnosti hodnoceno jako šetrná varianta environmentálního chování čili chování, které výrazně působí na životní prostředí. Vliv na toto chování mají jedincovi charakterové vlastnosti, ale i jeho postoje a hodnoty, ty jsou formovány zejména v předškolním věku. Více v ŘEHULKA, Evžen, ed. *School and Health 21, 2010: health education: international experiences*. Brno: Masaryk University with collaboration by MSD, 2010, s. 243-264.

¹⁶ JANČAŘÍKOVÁ, Kateřina a Magdaléna KAPUCIÁNOVÁ. Environmentální výchova v předškolním vzdělávání – hledání optimální podoby. *Envigogika*. 2012, VII (1), s. 10.

¹⁷ Tamtéž.

¹⁸ Viz Kapitola 5.5 Přízpůsobení prostředí školy pro uskutečňování venkovní pedagogiky.

a smysl potravního řetězce. Toto jsou dle výzkumů jedny z klíčových témat, jejichž cílem není jen pouhé porozumění, ale také uvědomění si, že i ony jsou tohoto součástí a svým chováním pak do prostředí zasahují.¹⁹

Mezi doporučení k poznávání EV zákonitostí patří například:

- seznámení dětí s modelovými organismy, živočichy, rostlinami
- funkce kompostu, rozklad odpadu a jeho dopad na životní prostředí
- vypěstování rostliny od semínka přes sazenici až ke sklizni a konzumaci či jiné využití plodu, včetně sběru jeho semínka a pochopení tohoto koloběhu
- vnímání každého tvora a jeho důležitosti včetně pochopení potravního řetězce
- zákonitosti změn počasí a vliv těchto změn na přírodu
- seznámení se s životem našich předků, ale i jiných kultur, pochopení sounáležitosti lidí na stejné planetě²⁰

Poslední cílovou oblastí k rozvoji proenvironmentální výchovy je výzkumná, badatelská činnost dětí, kterou lze kvalitně a vědecky provádět již v předškolním věku. Dětem je důležité předkládat a seznamovat je s různými badatelskými nástroji, přiměřenými jejich věku jako je například lupa, mikroskop, pipeta, kelímkové lupy, metry, váhy, měrné nádoby nebo exhaustor Emilka.²¹

Doporučení pro rozvoj právě těchto výzkumných dovedností mohou být:

- realizování experimentů, pokusů za využití výše zmíněných pomůcek
- pochopení cyklu: problém – hypotéza – výzkum - sběr dat – vyhodnocení – interpretace - evaluace
- vysvětlení pozorovaných změn v čase v přírodě
- posilování kritické myšlení, rozlišování mezi fakty a pohádkami
- poznávání za využití všech smyslů²²

¹⁹ ČINČERA, Jan, Kateřina JANČAŘÍKOVÁ, Tomáš MATĚJČEK, Petra ŠIMONOVÁ, Jan BARTOŠ, Miroslav LUPAČ a Lenka BROUKALOVÁ. *Environmentální výchova z pohledu učitelů*. Brno: Masarykova univerzita, 2016, s. 54.

²⁰ JANČAŘÍKOVÁ, Kateřina a Magdaléna KAPUCIÁNOVÁ. Environmentální výchova v předškolním vzdělávání – hledání optimální podoby. *Envigogika*. 2012, VII (1), s. 12-13.

²¹ Sběrná nádoba na drobné živočichy, která byla vyvinuta ve spolupráci s Emilií Strejčkovou, po níž je také pojmenována. O Emílii Strejčkové jako významné průkopnici venkovní pedagogiky viz KNAPOVÁ, Veronika. *Možnosti inovací v českém předškolním vzdělávání se zaměřením na úskalí zakládání a fungování lesních školek*. Olomouc, 2014. Bakalářská práce, s. 11 – 12 nebo dále například viz PETÁKOVÁ, Zdeňka a Alena BAUEROVÁ, ed. *Odkaz Emilie Strejčkové: sborník*. Praha: Česká geologická služba, 2013. 118 s. ISBN 978-80-7075-803-8.

²² JANČAŘÍKOVÁ, Kateřina a Magdaléna KAPUCIÁNOVÁ. Environmentální výchova v předškolním vzdělávání – hledání optimální podoby. *Envigogika*. 2012, VII (1), s. 13.

1.4 Didaktické zásady pro uplatňování lesní a venkovní pedagogiky

Vzdělávání ve venkovním prostředí má jistá specifika, a proto je nutné, aby i obecné didaktické zásady,²³ které umožňují pedagogům zlepšit efektivitu tohoto vzdělávání, byly modifikovány či doplněny. Zde uvádím ty nejzásadnější, které je téměř nezbytné, při začleňování prvků lesní a venkovní pedagogiky, uplatňovat.

1.4.1 Zásada vědeckosti

Při venkovní či lesní pedagogice pedagogové využívají pomůcky, které tuto zásadu podporují, vhodné je brát s sebou kelímkové lupy, jiné sběrné nádoby, výtvarný materiál, pastelky, voskovky či tužky, ať už k frotáži jednotlivých přírodnin nebo například k zaznamenávání výskytu vybraného rostlinného či živočišného druhu na vymezeném území v průběhu určité časové osy. Ve venkovních prostorách MŠ je možné využívat mikroskopy, váhy, metry a různé další pomůcky. Princip vědeckosti je vhodný uplatňovat u dětí všeho věku s přihlédnutím k individuálním odlišnostem, do jaké míry je pro něj přínosem. Klíčové je využívání přírody k demonstraci daných jevů a upřednostňování reálných věcí jako pomůcek, nikoli jejich pouhé vyobrazení. V rámci tohoto pracujeme s hypotézami, jejichž platnosti děti ověřují samy a následně je buď potvrzují či vyvracejí.²⁴ Cílem je také vyvracet miskoncepty²⁵ a pracovat s prekoncepty^{26, 27}.

1.4.2 Zásada výchovného působení

Aktivita venku podněcuje v dětech větší touhu poznávat a zkoumat, může se však stát, že tato touha překračuje jisté hranice etiky. Pedagog by měl být ten činitel, který děti usměrní

²³ Mezi obecné didaktické zásady můžeme zařadit například: zásadu vědeckosti, individuálního přístupu k žákům, spojení teorie a praxe, aktivity, názornosti, systematickosti, soustavnosti a přiměřenosti. Blíže například JANÍŠ, Kamil a Irena LOUDOVÁ. *Obecná didaktika: (vybraná témata)*. Ústí nad Orlicí: Oftis, 2016. s. 43.

²⁴ Děti tvrdily, že první květiny, které budou růst v okolí po zimě, budou bledule nebo sněženky. Cíleným pozorováním vybraných lokalit jsme zjistily, že první se objevily sedmikrásky, ty u dětí nebyly spojovány se začátkem jara. V našem kalendáři přírody jsme vyznačily datum výskytu sněženek a pak doplnily o datum výskytu sněženek a bledulí.

²⁵ Miskoncepty jsou mylné, neúplné představy, stav poznání dětí, které pedagog musí nejprve poznat a pak spolu s dětmi pracovat na jejich překonání. Dále viz: KOLÁŘ, Zdeněk. *Výkladový slovník z pedagogiky: 583 vybraných hesel*. Praha: Grada, 2012, s. 76.

²⁶ Prekonceptem je myšlena základní vstupní informace, vědění, které dítě získalo na základě jeho zkušenosti, pedagog s těmito prekoncepty pracuje, formuje je a na základě vědeckého poznání a bádání je spolu s dětmi pozměňuje, doplňuje tak, aby daná informace byla úplná a správná. Dále viz: KOLÁŘ, Zdeněk. *Výkladový slovník z pedagogiky: 583 vybraných hesel*. Praha: Grada, 2012, s. 106.

²⁷ JANČAŘÍKOVÁ, Kateřina. *Didaktické přístupy k přírodovědnému vzdělávání předškolních dětí a mladších žáků*. V Praze: Univerzita Karlova, Pedagogická fakulta, 2015, s. 151-152.

tak, aby bylo možné nezasahovat do přírody nad nutnou míru. V rámci jeho etického působení by měl mít s dětmi nastaveno pravidlo „jednou ano, více ne,“ které umožní například trhat rostliny v rámci herbáře nebo prozkoumat vnitřní stavbu těla žížaly, ale právě v duchu tohoto principu by se mělo do přírody zasáhnout pouze minimálně a co nejméně, další zásahy už nejsou proto potřeba.²⁸

1.4.3 Zásada propojení se životem

V současnosti je velkým problémem školství, že většina výuky probíhá uvnitř, ve třídě, v budovách. Stejně tak ale mezi čtyřmi stěnami děti tráví většinu svého volného času. Je nutné zdůraznit, že proto dochází i ke zkreslování a vnímání představ dětí o reálném světě. Venkovní pedagogika nabízí možnosti, jak dětem přiblížit reálný život a pedagog tedy musí vybírat aktivity a předměty, se kterými se mohou děti ve svém prostředí nejčastěji setkat, a které jsou jim nejbližší. Pedagog se tedy zaměřuje na místně určené vzdělávání, vybírá vhodné modelové organismy, příklady z praxe a spolupracuje s místními obyvateli a lesníky. V souvislosti s tím apeluje na vytváření dostatečně pestrého prostředí na zahradě MŠ, aby měly děti dostatek prostoru pro uskutečňování spontánních aktivit v tomto duchu.²⁹

1.4.4 Zásada názornosti

Obecná didaktická zásada je jedna z nejdůležitějších a nejsnadněji uchopitelných právě ve venkovním vzdělávání. Pedagog má na zahradě, na vycházce či v lese dostatek příležitosti dětem přibližovat reálné předměty a jevy a omezit tak využívání statických obrázků, což je neefektivní a v dnešní době přesycenosti dětí podněty i neúčelné. Ve spojitosti s touto zásadou je možné ještě aplikovat zásadu poskytování podnětů pro všechny smysly a daný předmět nechat děti všemi smysly prozkoumat, pokud je to možné. V přírodě je právě žádoucí zapojit i smysly, které ve vnitřních prostorách opomíjíme, jako je například čich.

1.4.5 Zásada aktivity

Obecná didaktická zásada, která podporuje aktivitu dětí a vede je k tvořivosti, samostatnosti. V přírodě jako edukativně pestrém prostředí je na pedagogy, aby dětem nabízel dostatek zajímavých činností, které právě k jejich aktivitě podněcují, časem se děti naučí tyto aktivity vyhledávat samy. Důležité je děti příliš neomezovat, samozřejmě s ohledem

²⁸ JANČAŘÍKOVÁ, Kateřina a Nataša MAZÁČOVÁ. *Bádání na zahradě: metodická příručka ke kurzu badatelské činnosti na školní zahradě: příručka k projektu Věda do škol*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Pedagogická fakulta, 2013, s. 26-27.

²⁹ JANČAŘÍKOVÁ, Kateřina. *Didaktické přístupy k přírodovědnému vzdělávání předškolních dětí a mladších žáků*. V Praze: Univerzita Karlova, Pedagogická fakulta, 2015, s. 156-157.

na jejich bezpečnost. Vynucená pasivita pak u dětí může vzbuzovat nudu a budoucí nezájem o pobyt venku.³⁰

1.4.6 Zásada přiměřenosti a srozumitelnosti

Zásada přiměřenosti a srozumitelnosti patří mezi ty základní obecné didaktické zásady, které musí pedagog neustále zkoumat, zda-li jsou dodržovány. Spojení obou zásad charakterizuje důraz na nepřehlcování dětí informacemi, venkovní prostředí nabízí dostatek podnětů, ale i neustálé nové a nové informace, je důležité nechat děti spontánně se zajímat, a pakliže projeví zájem, pak jim pravdivě a vědecky odpovídat. Pedagog by měl v rámci autoevaluace kriticky zhodnotit, jestli pokládá dětem dostatečně srozumitelné otázky, a jestli jeho nabízené činnosti či požadavky jsou přiměřené.³¹

1.4.7 Zásada využívání prostředí

Tato zásada deklaruje vztah mezi dítětem, učitelem a venkovním prostředím, jako tzv. třetím učitelem.³² Zdůrazňuje fakt, že vhodně zvolené, upravené prostředí, které je pedagog schopen cíleně využít k edukaci, je základním faktorem k podpoře EV senzitivity u dětí.³³ Pedagog musí zajistit, aby prostředí bylo co nejpestřejší a poskytovalo dostatek prostoru nejen k řízené činnosti, ale i náměty pro využití v rámci spontánních činností dětí, zejména pro bádání, experimentování a pozorování.

1.4.8 Zásada bezpečnosti a hygieny

Zásada se prolíná celým vzdělávacím procesem, důležité je, ji ale zdůraznit právě ve venkovním prostředí. Pedagog musí mít při pobytu v lese, ale i kdekoli venku mimo prostory uzavřené školní zahrady, s dětmi dohodnutá pravidla, která zajistí jejich bezpečnost.³⁴

V případě realizace tématu mimo prostory MŠ a v závislosti na délce pobytu mimo prostory MŠ se doporučuje vzít s sebou do batohu:

Děti:

- kus karimatky nebo libovolné izolační podložky na sezení
- láhev s pitím

³⁰ JANČAŘÍKOVÁ, Kateřina. *Didaktické přístupy k přírodovědnému vzdělávání předškolních dětí a mladších žáků*. V Praze: Univerzita Karlova, Pedagogická fakulta, 2015, s. 152-154.

³¹ Tamtéž s. 157-158.

³² Blíže viz KNAPOVÁ, Veronika. *Možnosti inovací v českém předškolním vzdělávání se zaměřením na úskali zakládání a fungování lesních školek*. Olomouc, 2014. Bakalářská práce, s. 9-10.

³³ Viz Kapitola 1.3.

³⁴ Viz Kapitola 4.1.2.

- svačinu
- pláštěnku

Učitelé:

- izolační deku či karimatku na sezení
- láhve s vodou na doplnění dětem
- lékárníčku
- papíry, tužky, voskovky, izolepu či jiné výtvarné pomůcky
- příslušné didaktické materiály
- náhradní čepici, rukavice, ponožky, tepláky, mikinu, příp. jiné oblečení dle aktuální roční doby
- nožik
- kelímkové lupy, případně jiné sběrné nádoby
- lano
- telefon s kontakty na rodiče

2 VÝCHODISKA PEDAGOGICKÉ KONCEPCE LESNÍ PEDAGOGIKY

Lesní ani venkovní pedagogika u nás nemá žádnou jednotnou pedagogickou koncepci, která by ji mohla charakterizovat či odlišovat, samozřejmě lze najít společné rysy, které ji tvoří, ale žádný ucelený dokument zatím nebyl vytvořen. Nicméně za dlouholetého působení Asociace lesních MŠ³⁵ je možno vypořádat jednotné směřování a dokonce v rámci jejich četných publikací či veřejně dostupných článků lze vysledovat charakteristické rysy lesních MŠ u nás. Nejprve je nutné osvětlit základní rámec pro vzdělávání v klasických MŠ.

2.1 Státní školství na úrovni mateřských škol

Klasické MŠ se při uskutečňování jejich výchovně vzdělávacím programu musí řídit systémem kurikulárních dokumentů, které zde byly zavedeny v souvislosti s reformou vzdělávání v důsledku novely zákona č. 561/2004 Sb., o předškolním, základním, středním a vyšším odborném a jiném vzdělávání (dále jen „školský zákon“). Podle § 3 odst. 1 tohoto zákona Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy (dále jen „MŠMT“) zpracovává Národní program vzdělávání, který *„rozpracovává cíle vzdělávání stanovené tímto zákonem a vymezuje hlavní oblasti vzdělávání, obsahy vzdělávání a prostředky, které jsou nezbytné k dosahování těchto cílů“*. Na této tzv. státní úrovni se vedle Národního programu vzdělávání dále nachází i tzv. rámcové vzdělávací programy (dále jen „RVP“), které dle § 3 odst. 2 školského zákona *„vymezují povinný obsah, rozsah a podmínky vzdělávání; jsou závazné pro tvorbu školních vzdělávacích programů, hodnocení výsledků vzdělávání dětí a žáků, tvorbu a posuzování učebnic a učebních textů a dále závazným základem pro stanovení výše finančních prostředků (...)"*. Pro předškolní vzdělávání je platný tzv. Rámcový vzdělávací program pro předškolní vzdělávání (dále jen „RVP PV“).

V souladu s principy a zásadami RVP PV si jednotlivé MŠ vytvářejí vlastní tzv. školní vzdělávací programy (dále jen „ŠVP“), zde již hovoříme o druhé tzv. školní úrovni kurikulárních dokumentů, neboť ŠVP představuje pro MŠ program, podle kterého se bude odvíjet vzdělávání po celý školní rok.³⁶

Koncepce předškolního vzdělávání jako prvního stupně veřejného vzdělávání u nás má za základní cíl vedení dítěte k osvojování základů klíčových kompetencí, čímž získává

³⁵ Asociace lesních MŠ podporuje a zastřešuje přes 140 lesních MŠ.

³⁶ Více viz KNAPOVÁ, Veronika. *Možnosti inovací v českém předškolním vzdělávání se zaměřením na úskalí zakládání a fungování lesních školek*. Olomouc, 2014. Bakalářská práce, s. 15-16.

předpoklady pro své celoživotní vzdělávání, které mu poskytne základ k uplatnění se ve společnosti znalostí.³⁷

Z účinností od 1. září 2016 a v souvislosti s legislativními změnami uvedenými v následující kapitole jsou tato pravidla platná i pro lesní MŠ, které budou zařazeny do sítě škol a školských zařízení. Nicméně lesní MŠ patřící do Asociace lesních MŠ se hrdě hlásí k tomu, že se u nich vypracovává ŠVP a tedy, že se v lesních MŠ děti v souladu s RVP PV vzdělávají, a to nehledě na jejich zápis do rejstříku škol a školských zařízení či jejich právní formu, a že v podstatě neexistuje vzdělávací oblast, kterou by nešlo v rámci pobytu venku naplnit, buď totiž jednotlivé kompetence vychází ze zkušenosti z pobytu v přírodě, nebo je sám pedagog do vzdělávání přirozeně vnáší.³⁸

2.2 Pedagogická koncepce lesní pedagogiky

Asociace lesních MŠ sice poskytuje záštitu a pomoc právě pro lesní MŠ nebo lesní kluby, nicméně může být velikým zdrojem inspirace i pro klasické MŠ, které uvažují nad začleňováním prvků lesní pedagogiky do svého vzdělávacího procesu. Asociace lesních MŠ ve své publikaci, kterou vydala spolu s Ministerstvem životního prostředí, uvádí znaky lesních MŠ, ve kterých současně stanovuje cíle v rozvoji dětí. Toto by mohlo sloužit k lepšímu pochopení koncepce lesní pedagogiky a současně se tímto charakterizují právě zmíněné lesní MŠ.

Cíle lesních MŠ v rozvoji dětí jsou:

1. Celostní učení.
2. Rozvíjení jemné a hrubé motoriky prostřednictvím rozmanitých podnětů a možností pohybu v přírodě.
3. Podpora smyslového vnímání přímou zkušeností.
4. Rozvíjení kreativity a fantazie při využití rozmanitých přírodních prvků.
5. Podpora vědomí sounáležitosti mezi dětmi navzájem a se živou a neživou přírodou.
6. Prožívání rytmu změn ročních období a přírodních jevů.
7. Seznámení se s místem a přírodním prostředím, které je dětem blízké a utvoření pozitivního vztahu k tomuto prostředí.

³⁷ K tomuto viz RVP PV, Kapitola 2.

³⁸ TĚTHALOVÁ, Marie. I v lese lze rozvíjet předškolní kurikulum. *Informatorium 3 – 8 časopis pro výchovu a vzdělávání dětí od 3 do 8 let v MŠ a ŠD*. 2012, XX (2), s. 8-10.

8. Poznávání rostlin a živočichů v jejich původním životním prostředí, různých přírodních ekosystémů.
9. Umožnění dětem, aby poznaly své tělesné hranice.
10. Prožívání ticha a učení se být citlivější k mluvenému slovu.
11. Poznávání hodnot lesního společenství a hodnot lidské společnosti.³⁹

Pedagogická koncepce lesní pedagogiky ale čerpá i z různých alternativních směrů, pro něž je typické klíčové postavení dítěte a jeho význam při směřování vzdělávacího procesu. Pedagogové v lesních MŠ či lesních klubech kladou veliký důraz na sebepoznávací kurzy, klíčovým východiskem je v mnoha institucích kurz Respektovat a být respektován, který by se dal posuzovat jako jedna z dalších pedagogických koncepcí. Východiskem je stejnojmenná kniha manželů Kopřivových „*Respektovat a být respektován*“, která se snaží vysvětlit a na příkladech uvést výhody prosociální komunikace s dítětem, kdy, na rozdíl od komunikace v klasické škole s nadřazeným postavením pedagoga vůči dítěti, je zde kladen větší důraz právě na potlačování autoritativního stylu výchovy a vzdělávání a jeho proměny na styl respektující.⁴⁰ Dalším východiskem je i celostní přístup k učení, k dětem, o který se opírá například i waldorfská pedagogika, přičemž její zakladatel Rudolph Steiner zdůrazňoval vnímání člověka jako celek tvořený nejen jeho tělesnou schránkou, ale stránkou psychickou a duchovní, které musí být smysluplně rozvíjeny.⁴¹ O pedagogické koncepci konkrétněji hovoří autorka i ve své bakalářské práci⁴², kde je uveden mimo jiné i význam kompetencí v předškolním vzdělávání z pohledu právě lesní pedagogiky nebo výzkum týkající se připravenosti dětí z lesních MŠ k nástupu do první třídy základní školy (dále jen „ZŠ“).

2.3 Vzájemné sblížení a prolínání prvků lesní pedagogiky do státního školství

Novelou školského zákona z května 2016 se dosáhlo drobného kroku ke zrovnoprávnění lesních MŠ s klasickými MŠ, ale hlavně se i úředně „posvětila“ myšlenka lesní pedagogiky, dostalo se jí formálního uznání a debatami ohledně jejich významu se i veřejnost o této

³⁹ VOŠAHLÍKOVÁ, Tereza. *Ekoškolky a lesní mateřské školy: praktický manuál pro aktivní rodiče, pedagogy a zřizovatele mateřských škol*. Vyd. 1. Praha: Ministerstvo životního prostředí, 2010, s. 16.

⁴⁰ KOPŘIVA, Pavel. *Respektovat a být respektován*. 3. vyd. Kroměříž: Spirála, 2008, s. 241-256.

⁴¹ OLIVER, Donald W. a Kathleen Waldron GERSHMAN. *Education, modernity, and fractured meaning: toward a process theory of teaching and learning*. Albany: State University of New York Press, 1989, s. 212-215.

⁴² Blíže viz KNAPOVÁ, Veronika. *Možnosti inovací v českém předškolním vzdělávání se zaměřením na úskalí zakládání a fungování lesních školek*. Olomouc, 2014. Bakalářská práce, s. 13 – 19.

alternativě mohla více dozvědět, což lesním MŠ, ale především lesní pedagogice obecně velice prospělo.

Aplikace prvků lesní pedagogiky je velice populárním a moderním trendem, který MŠ začínají vyhledávat a oživovat tak klasické vzdělávání ve třídách krátkodobými pobyty venku v lese. Jedním z takovýchto způsobů může být využití místních lesníků, kteří jsou schopni přiblížit les jako svůj prostor, místo, které je jejich pracovištěm. Ideálním způsobem krátkodobého začleňování prvků lesní pedagogiky je využití speciálně vyškolených a vzdělaných lesníků, kteří jsou schopni vytvořit pro MŠ program lesní pedagogiky přesně na míru a propojí tak les se školou úplně přirozeně v rámci jejich motta: *O lese učit v lese.*⁴³ Lesní pedagogika v tomto pojetí naplňuje RVP PV a podporuje osvojování klíčových kompetencí a v rámci vzdělávacích oblastí se zaměřuje převážně na oblasti Dítě a svět a Dítě a společnost.

Aktivity lesní pedagogiky se dotýkají různých klíčových kompetencí, neboť lesník pouze nevypráví, ale snaží se, aby činnosti v lese byly založeny na prožitkovém učení, a aby se týkaly rozmanitých činností, nejen poznávání, ale i tvoření, bádání nebo pohybových aktivit. Lesní pedagogika by měla být všestranná a les by měl sloužit jako prožitkový prostor. Lesníci pracují formou zážitkové pedagogiky, jejich cílem je nechat děti v lese vše zažít a poznat co nejvíce pokud možno všemi smysly. Tyto akce probíhají v místním lese a bývají v rámci dopoledne, konkrétněji je nutné kontaktovat místně příslušného lesního pedagoga, jejich seznam lze nalézt na internetových stránkách Lesní pedagogiky a programy jsou vhodné i pro děti z MŠ, spíše předškolního věku.

Lesní pedagogiku lze ale v rámci MŠ uskutečňovat také buď prostřednictvím vícedenních či celoročních projektů, nebo v rámci dlouhodobého strategického plánování školy formou školního plánu EVVO, kde lze prvky lesní a venkovní pedagogiky akcentovat.

Po podrobném prostudování klíčových kompetencí vyplývajících z RVP PV stanovené pro dítě předškolního věku je zřejmé, že lesní pedagogikou může být každá z těchto úrovní dosažena i mimo prostory MŠ a není tedy problém smysluplně a cíleně vzdělávat děti venku.

2.3.1 Současné legislativní změny směřující ke zrovnoprávnění podmínek vzdělávání v lesních mateřských školách

Lesní MŠ v České republice získaly silné postavení a daří se jim v posledních dvou letech budovat téměř rovnoprávné postavení ke klasickým MŠ. Od doby vypracování autorčiny

⁴³ Více o lesní pedagogice a kontakty na tyto lesníky na www.lesnipedagogika.cz.

bakalářské práce došlo k významným posunům ve vnímání lesních MŠ od jakési doplňkové formy předškolního vzdělávání až po v současné době k téměř rovnocennému partneru na poli předškolního vzdělávání.

Novela zákona č. 178/2016 Sb., kterou se mění školský zákon, zavádí v účinnost od září 2017 povinné předškolní vzdělávání pro poslední rok školní docházky v MŠ. Od září 2017 tedy lesní MŠ, které jsou v rejstříku škol a školních zařízení, mohou uskutečňovat tuto zákonnou povinnost, nicméně pro lesní MŠ nebo kluby, které o zápis do rejstříku nemají zájem, se proces komplikuje. Tyto instituce mají více možností, jak si udržet děti ve své MŠ. V rámci novelizace školského zákona je možnost děti individuálně vzdělávat a tedy přijmout do spádové MŠ a s těmito dětmi pak absolvovat předem určené individuální pohovory, které jim pomohou v tomto individuálním vzdělávání, ale současně mají stále možnost docházet do své lesní MŠ. Tyto děti tedy plní předepsanou povinnou školní docházku ve své spádové či jiné MŠ formou individuálního vzdělávání, ale fakticky mohou docházet i do nezapsané lesní MŠ, přičemž dle § 34 odst. 9 školského zákona se za: *„lesní mateřskou školu se považuje mateřská škola, ve které vzdělávání probíhá především ve venkovních prostorách mimo zázemí lesní mateřské školy, které slouží pouze k příležitostnému pobytu. Zázemí lesní mateřské školy nesmí být stavbou.“*

Ve své bakalářské práci⁴⁴ autorka uvádí podmínky pro zakládání lesních MŠ, tyto otázky jsou v řešení MŠMT. Významným posunem je také úprava hygienických podmínek lesních MŠ, na které valná část těchto MŠ nemohla dosáhnout. Vyhláškou č. 465/2016 Sb., kterou se mění vyhláška č. 410/2005 Sb., o hygienických požadavcích na prostory a provoz zařízení a provozoven pro výchovu a vzdělávání dětí a mladistvých, ve znění vyhlášky č. 343/2009 Sb., se vkládá nový § 9, který stanovuje minimální podmínky pro zapojení lesních MŠ do rejstříku škol a školských zařízení a tedy umožňuje lesním MŠ být součástí povinného předškolního vzdělávání se všemi právy, ale i povinnostmi, přičemž mnohým lesním MŠ umožní v souvislosti se změnou financování ze strany státu i snížení školného a větší dostupnosti rodinám. Tento § 9 stanoví, že: *„v lesní mateřské škole musí být zabezpečen dostatek pitné vody k pití, osobní hygieně a pro potřeby poskytnutí první pomoci (...), v bezprostřední blízkosti zázemí lesní mateřské školy nebo v zázemí lesní mateřské školy musí být umístěno hygienické zařízení se záchodem a tekoucí pitnou vodou a prostředky osobní hygieny, zejména toaletní papír, mýdlo a prostředky pro hygienické osušení rukou (...), zázemí lesní mateřské školy musí být udržováno v čistotě, suchu a ve stavu neohrožujícím zdraví dětí,*

⁴⁴ Blíže viz KNAPOVÁ, Veronika. *Možnosti inovací v českém předškolním vzdělávání se zaměřením na úskali zakládání a fungování lesních školek*. Olomouc, 2014. Bakalářská práce, s. 23-26.

musí být vybaveno prostředky pro poskytnutí první pomoci a musí umožňovat uložení osobních věcí dětí a materiálního vybavení lesní mateřské školy a (...) dále musí umožňovat ochranu dětí před nepříznivými klimatickými podmínkami. “

Současná situace tedy umožňuje zakládat lesní MŠ jako samostatné MŠ, které mají obvykle formu spolku, neziskové organizace, nebo příspěvkové organizace zapsané do rejstříku škol a školských zařízení za nutnosti například zpracovávat ŠVP v souladu s RVP PV, dodržovat kvalifikační požadavky na pedagogické pracovníky či plnit modifikované hygienické předpisy. Dále lze lesní vzdělávání uskutečňovat v rámci jedné lesní třídy, která je součástí klasické MŠ.

Do budoucna budou zcela jistě sílit snahy o další legislativní úpravy, ale je zřejmé, že spousta klasických MŠ bude začleňovat prvky lesní či venkovní pedagogiky i jen v rámci svých školních programů EVVO, což je pro ně organizačně nejjednodušší.

3 VLIV POBYTU VENKU NA VYBRANÉ ASPEKTY U DĚTÍ

Měnící se společnost a způsob trávení volného času v rodinách vede k častým studiím na téma vlivu přírody a pobytu v ní na dětskou a celkově lidskou psychiku. Novodobou diagnózou se proto stala tzv. porucha nedostatku přírody. Tento pojem použil ve své knize *Last Child in the Woods: Saving Our Children From Nature-Deficit Disorder* americký autor Richard Louv, který se zaměřil na moderní rodinu a její proměnu v průběhu posledních dvaceti let. Podle jeho zjištění, v porovnání s předchozími trendy, děti tráví mnohem více času u televize či počítače, rodina stále více vyhledává rychlá a vysoce nutriční jídla a celkově se vzhledem k vytíženosti a zaneprázdněnosti dospělých mění i rytmus rodiny na hektičtější a více konzumní.⁴⁵

V České republice proběhl velký výzkum zaměřený na délku a kvalitu pobytu dětí venku, ovšem do této doby se nepočítala doba strávená tímto způsobem ve škole, či na cestě do nebo z ní.

Klíčovým výsledkem výzkumu byl fakt, že děti tráví denně venku asi necelé dvě hodiny, přičemž ale polovina z asi 1 500 dotázaných dětí se během výzkumného týdne nedostala ven na více než na půl hodiny denně. Zdánilivě pozitivní výsledek ale zastiňuje fakt, že zbytek volného času děti stráví u různých digitálních technologií typu počítač, telefon, tablet, přičemž tato doba dětem zabírá v průměru tři a půl hodiny denně.⁴⁶

3.1 Pobyt venku a fyzické zdraví dětí

Pobyt venku významným způsobem ovlivňuje různé aspekty dětského vývoje. Na základě četných výzkumů je dokázáno, jak je pro děti důležitý pohyb a pobyt v přírodě. Není potřeba zdůrazňovat, že dostatek pohybu u dětí je klíčovým prvkem, který významně redukuje vznik obezity už v dětském věku. Děti, které jsou vedeny k pohybu, mají v dospělosti ke sportu pozitivní vztah a tedy i v dospělosti nižší sklon k nadváze. V případě pohybu dětí ve venkovním prostředí lze doložit, že děti, které trávily většinu času aktivně v přírodě, a to zejména v terénu, pak jsou zdatnější v oblasti hrubé motoriky, rovnováhy a celkově v koordinaci pohybového aparátu. Rozhodující v této rovině je zejména náročnější pohyb

⁴⁵ Benefits of Connecting Children with Nature: Why Naturalize Outdoor Learning Environments. *Natural Learning Initiative* [online]. North Carolina: North Carolina State University, 2012 [cit. 2017-03-22]. Dostupné z: https://naturalearning.org/sites/default/files/Benefits%20of%20Connecting%20Children%20with%20Nature_Inf%20Sheet.pdf.

⁴⁶ Nadace Proměny Karla Komárka. *České děti venku: Reprezentativní výzkum, kde a jak tráví děti svůj čas*. Nadace Proměny Karla Komárka [online] 5. 5. 2016. Dostupné z: <http://www.nadace-promeny.cz/cz/vyzkum.html>.

ve venkovním rozmanitém a členitém terénu, který dává větší možnosti k rozvoji složitějších pohybových vzorců než stereotypní činnosti prováděné v uzavřeném a rovném prostoru bez možnosti posouvání přirozených hranic pohybu dětí.⁴⁷

Dětská obezita je problémem veřejného zdraví, který následně dlouhodobě ovlivňuje fyzické a duševní zdraví dítěte. Výzkumy dále uvádějí, že významným časovým bodem zvratu pro zlepšení BMI⁴⁸ u dětí a k potlačení sklonu ke vzniku obezity již u dětí předškolního věku je každodenní šedesátiminutový pobyt a pohyb dětí venku.⁴⁹

Častý venkovní pobyt dětí výrazně posiluje jejich imunitu a funguje jako prevence proti nemocem. Větší výzkumy na toto téma u nás zatím neproběhly, ale lze vycházet ze zahraničních výzkumů, které se snaží poukázat na nižší nemocnost dětí pohybujících se z větší části ve venkovním prostředí.⁵⁰

3.2 Pobyt venku a psychická pohoda dítěte

Na základě výše zmíněné studie bylo zjištěno, že děti pobyt venku vyhledávají, neboť jim umožňuje poznávat věci prožitkem, zapojuje více jejich smysly a podporuje v nich zvědavost a chuť překonávat překážky, které příroda připravuje každý den. Každodenně měnící se prostředí je pro ně výzvou a v mnohých případech i zajímavější než hotové hračky ve třídě.⁵¹ Výzkum dokázal, že pakliže by měly děti popsat či nakreslit své oblíbené místo, pak z 96% si vybraly právě venkovní prostředí.⁵²

⁴⁷ FJØRTOFT, Ingunn. Landscape as Playscape: The Effects of Natural Environments on Children's Play and Motor Development. *Children, Youth and Environments*. 2004, 14(2), 21-44. Dostupné také z: http://www.springzaad.nl/litdocs/landscape_as_playscape_the_effects_of_natural_environments_on_childrens_play_and_motor_development.pdf.

⁴⁸ Body Mass Index (BMI) neboli index tělesné hmotnosti, kterým lze vypočítat míru podváhy, normální tělesné hmotnosti nebo i nadváhy či obezity.

⁴⁹ ANSARI, Arya, Kierra PETTIT a Elizabeth GERSHOFF. Combating Obesity in Head Start: Outdoor Play and Change in Children's Body Mass Index. *Journal of Developmental & Behavioral Pediatrics*. 2015, 36(8), 605-612. Dostupné také z: <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC4571181/>.

⁵⁰ Výzkumy na toto téma se zabývá například společnost Children and Nature Network, která svou práci v této oblasti shrnuje v publikaci *Health benefits to children from contact with the outdoors & nature*. Dostupné na: <https://www.childrenandnature.org/wp-content/uploads/2015/04/CNNHealthBenefitsSynthesisMarch2010FINALAS.pdf>.

⁵¹ FJØRTOFT, Ingunn. Landscape as Playscape: The Effects of Natural Environments on Children's Play and Motor Development. *Children, Youth and Environments*. 2004, 14(2), 21-44. Dostupné také z: http://www.springzaad.nl/litdocs/landscape_as_playscape_the_effects_of_natural_environments_on_childrens_play_and_motor_development.pdf.

⁵² Autorka v rámci zapojení své třídy Skřítků do projektu EKOŠKOLKA dělala obdobný průzkum v rámci své třídy kde si všechny děti, pokud si měly vybrat libovolné místo v MŠ jako jejich oblíbené, vybraly venkovní prostory, nejčastěji kopec na zahradě, křovinné úkryty anebo les. Více k výzkumu v WELLS, Nancy. M. a Gary W. EVANS. Nearby nature: A buffer of life stress among rural children. *ENVIRONMENT AND BEHAVIOR*. Sage Publications, 2003, 35(3), 311-330. Dostupné také z: <https://pdfs.semanticscholar.org/f1b3/b8b51f9b11295debee2b9b4956e24422e6f9.pdf>.

Každodenní kontakt s přírodou ovlivňuje nejen fyzické zdraví dítěte, ale i jeho psychické, emoční a sociální stránky a rozvíjí intelekt. Tyto děti pak mají větší smysl pro spolupráci, jsou schopny lépe řešit problémy a více se soustředí.⁵³

Po psychické stránce působí pobyt venku příznivě na redukci stresu, u dětí vysoce stresovaných dokonce pozitivně působí na jejich psychickou pohodu i pouhý výhled do zeleně. Nicméně funguje to i opačně, děti, které mají blízko do přírody a jsou s ní v kontaktu denně, jsou méně náchylné ke stresu a celkově psychicky odolnější, samozřejmě za předpokladu, že na ně nepůsobí nadměrná a neúnosná zátěž. Příroda tedy dokáže tlumit dopady negativních událostí a eliminovat riziko vzniku úzkosti u dětí.⁵⁴

3.3 Pobyt venku a rozvoj kreativity u dětí

Rozvoj tvořivosti je jedna z důležitých kompetencí, která je rozvíjena zejména v přírodním prostředí tak, že děti nemají k dispozici žádné předpřipravené hračky a musí za pomoci své fantazie a představivosti využít přírodniny a různé další materiály k volné hře. Důležitou roli zde hraje pedagog, který je mnohdy zpočátku nucen vést děti k tomu, aby využily to, co vidí kolem sebe ke hře.

Zajímavou studii v této oblasti přinesla švýcarská doktorka Sarah Kiener, která se snažila dokázat vliv délky pobytu dětí venku mimo jiné na rozvoj kreativity. Zkoumala tak děti z lesní MŠ, které jsou venku každý den, děti z klasické MŠ, které tráví pravidelně nějaký den v týdnu v lese a jako třetí skupinu si vybrala děti z klasické MŠ, které netráví v lese žádný pravidelný čas. Poslední z uvedených MŠ byla ve srovnání s předchozími dvěma nejslabší, stejně tak rodiče dětí, které navštěvovaly lesní MŠ, si všimli, že děti jsou ve svých hrách kreativnější a tvořivější, a že mají trvalejší zájem o hru, což potvrdil i jeden z testů, kdy děti ze zkoumaných lesních MŠ dokázaly u úkolů vytrvat a snažily se podstatně déle přijít na jejich řešení.⁵⁵

Z totožné studie dále vyplynuly rozdíly mezi dětmi z vybraných typů MŠ v oblasti jemné a hrubé motoriky, přičemž se neprojevily diametrálně odlišné výsledky mezi dětmi z klasických MŠ a dětmi z lesních MŠ v oblasti jemné motoriky. V oblasti hrubé motoriky byly ale děti

⁵³ Benefits of Connecting Children with Nature: Why Naturalize Outdoor Learning Environments. *Natural Learning Initiative* [online]. North Carolina: North Carolina State University, 2012 [cit. 2017-03-22]. Dostupné z: https://naturalearning.org/sites/default/files/Benefits%20of%20Connecting%20Children%20with%20Nature_Inf%20Sheet.pdf

⁵⁴ WELLS, Nancy. M. a Gary W. EVANS. Nearby nature: A buffer of life stress among rural children. *ENVIRONMENT AND BEHAVIOR*. Sage Publications, 2003, 35(3), 311-330. Dostupné také z: <https://pdfs.semanticscholar.org/f1b3/b8b51f9b11295debee2b9b4956e24422e6f9.pdf>

⁵⁵ KIENER, Sarah. *Fördert das Spielen in der Natur die Entwicklung der Motorik und Kreativität von Kindergartenkindern*. Universität Fribourg, 2003. 19 s. Dostupné také z: <http://www.waldkindergarten.ch/downloads/lizenziatsarbeitkindergaertenindernatur.pdf>. Vědecká studie.

z lesní MŠ ve výsledcích lepší, celkově došlo i k jejich individuálnímu zlepšení v rámci školního roku, nicméně je zřejmé, že pro rozvoj hrubé motoriky mají děti z lesní MŠ přirozeně lepší a rozmanitější podmínky, neboť jejich pohyb venku probíhá na různě členitém a mnohdy nepředvídatelném terénu, který se v souvislosti s proměnou přírody také mění.

3.4 Pobyť venku a posilování přirozeného zájmu o životní prostředí

Přirozeným důsledkem dlouhodobého pobytu v přírodě je rozvoj znalostí o přírodě a ekologii. V lesních MŠ staví většinu svého ŠVP na koloběhu přírody, přičemž je nezbytné zde poukázat na získávání zkušeností formou prožitkového učení. V klasické MŠ se děti o střídání ročních období mnohdy dozvídají za okny MŠ, pokud pedagog smysluplně a dlouhodobě zapojuje do vzdělávacího procesu prvky lesní či venkovní pedagogiky, pak v jeho třídě toto děti poznávají přirozeně, ať už při běžné, spontánní činnosti nebo i cíleně pod jeho vedením.⁵⁶

Hlavním cílem u předškolních dětí by měla být podpora pozitivního rozvoje jejich vztahu k přírodě, rozvoj empatie a pocitu sounáležitosti. Pokud se dětem tyto hodnoty vštěpují v takto raném věku, je velice pravděpodobné, že si je udrží až do dospělosti.⁵⁷

Šetrný přístup pedagoga a odstranění všech překážek, který by mohly vést k ohrožení základních potřeb dítěte, mohou dítěti pomoci k pocitu, že příroda je nedílnou součástí jeho života, že mu poskytuje prostor pro seberealizaci, pro překonávání překážek, že je všudypřítomná, nezastupitelná a v souvislosti s tím je dítě vedeno k výchově k trvale udržitelnému rozvoji a k ochraně přírody v dospělosti.⁵⁸

⁵⁶ Blíže viz KNAPOVÁ, Veronika. *Možnosti inovací v českém předškolním vzdělávání se zaměřením na úskali zakládání a fungování lesních školek*. Olomouc, 2014. Bakalářská práce, s. 16.

⁵⁷ WHITE, Randy. *Young Children's Relationship with Nature: Its Importance to Children's Development & the Earth's Future*. New York, 2006, 9 s. Dostupné také z: <http://www.childrennatureandyou.org/Young%20Children%27s%20Relationship%20with%20Nature-%20White.pdf>. Vedoucí práce Vědecká studie.

⁵⁸ Různorodé přírodní prostředí a jeho působení na zdravý tělesný a duševní vývoj. KAPUCIÁNOVÁ, Magdaléna. *Lesní a venkovní pedagogika: příručka k projektu Alma Mater Studiorum*. Praha: UK v Praze, Pedagogická fakulta, 2010, s. 15-17.

4 MOŽNOSTI ZAČLEŇOVÁNÍ PRVKŮ LESNÍ A VENKOVNÍ PEDAGOGIKY DO STÁTNÍCH MATEŘSKÝCH ŠKOL

Způsobů k provádění lesní či venkovní pedagogiky na úrovni klasických MŠ je mnoho, nicméně, jak už bylo řečeno, neexistuje žádný jednotný a koncepční rámec, který by pomohl pedagogům se v takto široké problematice orientovat. V této kapitole bude pojednáno o možnostech začleňování převážně venkovní pedagogiky s důrazem na možné problematické okruhy. Klíčovým aspektem zde bude úprava venkovního prostoru MŠ a vytipování možných slabých míst při samotné realizaci.

4.1 Vytváření a úprava venkovního prostředí MŠ

O ideální prostředí pro výchovu a vzdělávání dětí hovoří i geniální americký šlechtitel, který, ač neměl žádné odborné vysokoškolské vzdělání, se zapsal i do dějin pedagogiky se svou krátkou stáří „*Zdokonalování lidské rostliny*“, kde zcela odmítá institucionalizovanou výchovu a vzdělávání dětí do deseti let, ale stanovuje jakési ideální prostředí pro výchovu dítěte a to na venkově v přírodě.⁵⁹ Harmonii dětí s přírodou, pak konkretizuje v myšlence že: „*Každé dítě by mělo mít svůj vlastní svět, kde jsou bábovičky z písku, luční kobylky, vodní brouci, pulci, žáby, motýli, lesní jahody, třešně, žaludy, kaštiny, lezení po stromech, brouzdání se potokem, lekníny, veverky, netopýři, včely, morčata, štěňata, strniště, smrkové šišky, oblázky, písek, hadi, borůvky a sršni; a každé dítě, které o tento svět přijde, zároveň přijde i o nejlepší zdroj své výchovy. Tím, že se s jednotlivými složkami tohoto světa seznámí, dostane se do styku s vnitřní harmonií přírody. Toto poučení je nenásilné, přirozené a celistvé.*“⁶⁰

Z jeho unikátní a pravdivé myšlenky vyplývá závěr, že pro správný vývoj dítěte je klíčové nejen vzdělávání ve venkovním prostředí, ale i jeho pestrost.

4.1.1 Diverzifikace prostředí

Při začleňování prvků venkovní pedagogiky na zahradách MŠ je nutno pomýšlet právě na pestrost prostředí, které lze docílit členitým prostředím se zákoutími a dostatkem herních prvků, terénními nerovnostmi s možností překonávat přirozené překážky.

Klíčové je také dostatečné množství rozličných rostlin, které umožní i přilákání rozmanitých živočichů. Jejich přesídlení na zahradu můžeme docílit i vytvořením různých EV prvků

⁵⁹ BURBANK, Luther. *The training of the human plant*. New York: The Century Co., 1907, s. 91.

⁶⁰ JANČAŘÍKOVÁ, Kateřina. *Environmentální činnosti v předškolním vzdělávání*. Praha: Josef Raabe, 2010. s. 19.

a úpravami pozemku.⁶¹ Úpravy pozemku neslouží jen ke zmíněnému přivábení živočichů. Terénní nerovnosti a jejich zdolávání pak významně podporují hrubou motoriku.⁶²

Vhodným prvkem je i podporování bádání a zkoumání různých přírodních materiálů a to i takových, se kterými se nemůžeme na zahradě MŠ setkat. K tomuto účelu mohou posloužit časté vycházky do lesa ve spojení se sběrem různých přírodnin. Jejich využití je možné na zahradě v rámci tzv. land-artu nebo na výrobu hmatového chodníku.⁶³

K různorodosti a obohacení prostředí MŠ pak může přispět i poznání a zapojení do všech čtyř živlů do pobytu dětí na zahradě MŠ. V půdě můžeme pozorovat živočichy, sledovat rozklad rostlin na kompostu nebo význam třídění odpadu, jeho nerozlišitelnost a tedy dopady na životní prostředí. Důležitost tohoto živlu si děti uvědomí při pěstování rostlin a péči o záhonek.

Sílu větru lze pozorovat na větrníku nebo zvonkohře.

Vodní živel nám nejlépe přiblíží tůňka ideálně osázená vodními rostlinami a strategicky umístěná v blízkosti bylinkové spirály.⁶⁴ Díky vodě na zahradě MŠ můžeme lépe dětem přiblížit změnu jejího skupenství v průběhu ročního období a venkovních teplot.

I oheň lze na zahradu přenést, vhodné umístění ohniště může sloužit jako místo setkání ve společném kruhu s rodiči při různých akcích MŠ.⁶⁵

4.1.2 Požadavky na prostor

Uskutečňování venkovní pedagogiky se neděje pouze formou řízené činnosti, kterou připravuje pedagog k naplňování vzdělávacích cílů, ale i formou činnosti spontánní. Jak je uvedeno v RVP PV: „*V předškolním vzdělávání jsou uplatňovány aktivity spontánní i řízené, vzájemně provázané a vyvážené, v poměru odpovídajícím potřebám a možnostem předškolního dítěte. Takovou specifickou formou, vhodnou pro předškolní vzdělávání v podmínkách mateřské školy, je didakticky zacílená činnost, která je učitelem přímo nebo nepřímo motivovaná, která je dítěti nabízena a v níž je zastoupeno spontánní a záměrné (cílené, plánované) učení (...).*“⁶⁶ „*Poměr spontánních a řízených činností je v denním programu vyvážený, a to včetně aktivit, které mateřská škola organizuje nad rámec běžného programu.*“⁶⁷

⁶¹ Viz Kapitola 5.5.

⁶² Viz Kapitola 3.

⁶³ Viz Kapitola 5.5.

⁶⁴ Tamtéž.

⁶⁵ JANČAŘÍKOVÁ, Kateřina a Magdaléna KAPUCIÁNOVÁ. *Činnosti venku a v přírodě v předškolním vzdělávání*. Praha: Raabe, 2013, s. 43-44.

⁶⁶ Viz RVP PV, Kapitola 3. Pojetí a cíle předškolního vzdělávání - Specifika předškolního vzdělávání, metody a formy práce.

⁶⁷ Viz RVP PV, Kapitola 7. Podmínky předškolního vzdělávání – Organizace.

Zahrada MŠ by měla naplňovat tyto podmínky a poskytnout dostatek prostoru pro řízenou i spontánní hru. Kvalitní prostředí a jeho úprava nejen po stránce vytvoření různých edukativních prvků, ale i po stránce estetické, je důležitým krokem k docílení harmonického vztahu mezi dítětem, učitelem a tzv. třetím učitelem, jak označil prostředí italský směr vzdělávání tzv. metoda Reggio Emilia.⁶⁸

Dále je samozřejmě nutné, aby zahrada poskytovala i místo pro soukromí a klidnou hru, dostatek stinných i slunných míst.

Zahrada MŠ by měla být také místem setkávání nejen dětí a učitelů, ale i rodičů, veřejnosti. Prostor, kde se bude uskutečňovat venkovní pedagogika, musí splňovat stejné bezpečnostní normy jako každý jiný prostor v MŠ.

Pokud je MŠ umístěna v blízkosti lesa nebo alespoň v rozumné vzdálenosti od lesa, je možno začleňovat prvky lesní pedagogiky. V tomto případě je ale vhodné stanovit si na začátku roku pravidla, kterými se při pobytu mimo MŠ budeme řídit. Nezbytně nutné je děti neustále upozorňovat na možná rizika, ale také je nechat zkoumat přírodu bez větších omezení. Zkombinovat tato dvě pravidla může být obtížné. Klíčové je, aby dítě vždy vidělo pedagogy, aby nic nejedlo a na houby ani zvířata nesahalo rukama, chovalo se obezřetně i vůči druhým dětem a chránilo přírodu. Zkoumání je možné klacíkem, takto předejdeme přenosu nákazy. Nejdůležitějším faktorem je ale místní znalost pedagoga, který vodí děti na místa, které zná nebo ví o nich, že jsou bezpečná.

Obecně je pro pedagoga klíčové dodržovat pravidlo 3P a to *připrav se, předvídej a pomáhej*. Přípravenost souvisí nejen s prostředím, ale i s výbavou dětí a pedagogů, se znalostí fyzické zdatnosti dětí a celkového naladění skupiny, s aktuálním počasím, roční dobou a dalšími faktory.⁶⁹ Schopnost předvídat je nezbytná pro bezpečný pohyb dětí venku, pedagog by měl místo mít alespoň minimálně prochozené, aby dokázal odhalit potenciální rizika a eliminovat je, například odlámaním suchých větví z úrovně očí dětí, odstraněním nebezpečných ostrých kamenů či upozorněním dětí na pařez nebo větší nerovnost terénu. Při spontánní hře dětí by měl sledovat hru a v případě potenciálního rizika na ně děti upozorňovat. Zde hraje důležitou roli i místní znalost, zde pedagog využívá možnosti nejkratší cesty do vesnice, na silnici nebo do úkrytu při náhlé nepřízni počasí.

⁶⁸ Blíže viz KNAPOVÁ, Veronika. *Možnosti inovací v českém předškolním vzdělávání se zaměřením na úskali zakládání a fungování lesních školek*. Olomouc, 2014. Bakalářská práce, s. 9-10.

⁶⁹ Výbava a další otázky bezpečnosti viz Kapitola 1.4.8.

Kvalitní pomoc v případě úrazu dítěte je posledním pravidlem, které je nutno umět dodržet a použít. Pedagog by měl mít alespoň minimální znalost první pomoci, v ideálním případě by měl být vyškolen zdravotníkem.⁷⁰

4.2 Úskalí realizace venkovního vzdělávání

Lesní či venkovní pedagogiku lze zcela jistě uskutečňovat i bez speciálních didaktických pomůcek a dokonce i bez viditelnějších zásahů do prostředí MŠ, nicméně pokud chceme vytvořit edukativně příjemnější a otevřenější prostředí, je vhodné, byť i svépomocí, vytvořit na zahradě MŠ alespoň drobné přírodní prvky, které usnadňují realizaci venkovního vzdělávání.⁷¹

Pakliže má MŠ k dispozici pozemek, je nutné zajistit si souhlas vedení či zřizovatele se změnami na něm a v neposlední řadě mít alespoň jednoho pedagoga, který dokáže ostatním členům sboru představit svůj plán a bude se snažit ostatní pro tento záměr získat.

Při realizaci venkovní pedagogiky na pozemku MŠ se může objevit několik problematických otázek, které je nutné si položit před samotným zásahem a úpravou. Pokud dokážeme na tyto otázky nalézt odpovědi a vyřešit je, pak nestojí nic v cestě k začleňování prvků venkovní pedagogiky do vzdělávání na naší MŠ.

Přírodní zahrada by neměla být dílem jednotlivce, pokud ten ze školy odejde, většinou s ním i samotný projekt zanikne. Je důležité tedy najít co nejvíce členů, kteří se na budování zahrady budou podílet. Podstatné je samozřejmě zapojit děti a v ideálním případě i rodiče. Společné sdílení a budování může pomoci v udržení a zachování zahrady, protože na tom, na čem se podílela větší komunita má lepší šanci déle vydržet. S tím, jak do MŠ přichází další děti a sourozenci, tak je kontinuita zachována nejen ze strany pedagogů, ale i ze strany veřejnosti. S tímto je ovšem provázána podmínka využívání zahrady i mimo běžný provoz a poskytnutí prostoru na společné akce rodičů a dětí, ať už se bude jednat o besídky či tvoření. Dalším problémem je využívání zahrady jen v „teplých“ měsících od května do října, přičemž přes letní prázdniny je samozřejmě provoz značně omezen. Je důležité přesvědčit pedagogy a někdy i rodiče, že děti jsou připravené chodit ven opravdu za každého počasí, jak je tomu ve většině lesních školek, neboť známá pravda tvrdí, že *„není špatného počasí, jen špatného oblečení“*. Na zahradě je mnohé k objevování po celý rok.⁷²

⁷⁰ SYNEK, Michal a Radomil ŽATKA. *Environmentální výchova v terénu*. České Budějovice: Vysoká škola evropských a regionálních studií, 2012, s. 45-49.

⁷¹ Viz Kapitola 5.5.

⁷² Příklady aktivit Viz Kapitola 5.9.

Dalším úskalím může být záměr zřizovatele, i před menším zásahem do zahrady, je nutné se zřizovatelem probrat plánované změny, ať už v rámci úprav budov, přilehlých komunikací a podobně.

Posledním problémem může být nesystematický přístup pedagogů, kdy do zahrady umisťují prvky EV pedagogiky pouze za účelem estetičnosti a nemají žádný dlouhodobý záměr a plán, což souvisí s nekonceptností budování zahrad.

Častým důvodem, proč se pedagogové odmítají přestěhovat z budovy ven, je i jejich neochota přizpůsobit se a změnit systém vzdělávání a své zaběhlé přípravy přizpůsobit dětem a venkovnímu prostředí.

Výmluvou může být i nedostatek financí na vybudování a údržbu zahrady, nicméně v mnohých případech jde pouze o pouhé výmluvy. Kvalitní zahrada poskytující dostatek prostoru pro EV pedagogiku může být vybudována opravdu bezúdržbově a svépomocně.

Z výše uvedeného vyplývá, že zahrada by měla být výtvozem pedagogů, dětí i rodičů, měla by poskytovat dostatečný a účelně využitý prostor nejen pro řízenou činnost ale i pro spontánní aktivity, neměla by jednostranně zatěžovat pedagogy v její údržbě, na té by se měly podílet také děti a v neposlední řadě by neměla zasahovat výrazně do finančního rozpočtu školy.⁷³

4.3 Specifické požadavky na další vzdělávání pedagogů

Výraznou změnou prošly požadavky na kvalifikaci pedagogických pracovníků lesních MŠ. Jak autorka zmiňuje ve své bakalářské práci, vzdělanost pedagogů, tak, jak je předepsaná v zákoně č. 563/2004 Sb., o pedagogických pracovnících a o změně některých zákonů, konkrétně § 3 a § 6 tohoto zákona, by měla být více akcentována. Po novele školského zákona došlo dle § 34 odst. 9 k uznání lesních MŠ jako rovnoprávných ke klasickým MŠ, a byla jim tedy dána možnost zapsat se do rejstříku škol a školských zařízení, přičemž došlo k modifikaci, co se týče požadavků na prostory, zázemí a hygienické požadavky. Nicméně v souvislosti s tímto se potvrdily autorčiny závěry z bakalářské práce a pedagogové lesních MŠ zapsaných do rejstříku škol a školských zařízení musí splňovat odbornou kvalifikaci dle výše zmíněného paragrafu školského zákona.

Je tedy pravděpodobné, že se lesní MŠ ještě nebudou ve větší míře pokoušet o zapsání do rejstříku škol a školských zařízení, jedním z důvodů bude nedostatečná kvalifikace

⁷³ KŘIVÁNKOVÁ, Dana. *Školní zahrada jako přírodní učebna*. 2. vyd. Brno: Lipka - školské zařízení pro environmentální vzdělávání, 2014. Jak založit školní přírodní zahradu, s. 5-9.

pedagogů, vzdelanost byl totiž jedním z problému zjišťovaných ve výzkumu Asociace lesních MŠ, kde pouze 60% z pedagogů mělo pedagogické vzdělání, mnohdy ale pro výuku na ZŠ.⁷⁴ V případě klasických MŠ, které se pokouší o začleňování prvků lesní a venkovní pedagogiky je důležité sebevzdělávání. Kvalifikační předpoklady jsou nutností, nicméně pro znalost lesní pedagogiky a pro úspěšné a zacílené vzdělávání ve venkovním prostředí je vhodné absolvovat semináře místních středisek ekologické výchovy a v této oblasti se rozvíjet.

K podpoře rozvoje obecně EVVO v MŠ může přispět i změna ve vzdělávání pedagogů, kterou přinese od září 2017 nový kariérní systém legislativně zakotven v zákoně č. 563/2004 Sb., o pedagogických pracovnících a o změně některých zákonů. Podle související vyhlášky č. 317/2005 Sb., o dalším vzdělávání pedagogických pracovníků, akreditační komisi a kariérním systému pedagogických pracovníků je dle § 9 odst. 1. písm. d) stanovena specializovaná činnost v oblasti EV výchovy, ačkoliv i v současnosti jsou absolventi tohoto studia ustanovováni jako koordinátoři EVVO do budoucna jich zcela jistě přibude. Tento důraz na EV výchovu může být velkým přínosem pro rozvoj EV vzdělávání ve školství. Je zřejmé, že vzdělání pedagogové v této oblasti, přičemž podmínkou k získání atestace bude studium v délce trvání nejméně 250 hodin, obhajoba závěrečné práce a závěrečnou zkouška před komisí, mohou výrazně přispět k zaměření MŠ na venkovní či lesní vzdělávání. Otázkou zůstává, zda-li dojde i k výraznějším změnám v kurikulárních dokumentech, a zda-li se do nich promítne i důraz na EVVO tak, jako se v současnosti mění například RVP PV v souvislosti s inkluzí.

Tyto změny ale bohužel budeme moci pozorovat až v delším horizontu, neboť náběh atestačního řízení a tohoto systému specializované činnosti je prozatím stanoven až pro rok 2021.

Otázkou tedy zůstává, že pakliže byl dán důraz na vzdělávání pedagogů v oblasti EVVO, zda by se neměly přijmout i větší koncepční změny v kurikulárních dokumentech, snížit počty dětí v MŠ a podporovat pedagogy ve vzdělávání se zaměřením na pobyt dětí ve venkovním prostředí.

⁷⁴ Blíže viz KNAPOVÁ, Veronika. *Možnosti inovací v českém předškolním vzdělávání se zaměřením na úskalí zakládání a fungování lesních školek*. Olomouc, 2014. Bakalářská práce, s. 23-24.

B PRAKTICKÁ ČÁST

5 PŘÍPADOVÁ STUDIE ENVIRONMENTÁLNĚ PROFILOVANÉ TŘÍDY SKŘÍTKŮ

EV profilovaná třídy Skřítků je součástí MŠ Náměšť na Hané jako školy vesnického typu. Tato MŠ byla založena v roce 1982 a od roku 1993 je samostatným právním subjektem. Tento stav se změnil v září 2017, kdy bude MŠ součástí ZŠ Náměšť na Hané a ztratí tak svou právní subjektivitu. Momentálně je MŠ složena ze čtyř tříd, v příštím školním roce se očekává snížení kapacity o jednu třídu, což může mít dopad i v souvislosti se změnou právní subjektivity na třídu Skřítků.

5.1 Charakteristika environmentálně profilované třídy Skřítků

Třída Skřítků byla založena v září 2015 a v aktuálním školním roce čítá 27 dětí ve věku od 4 do 6 let, kdy z celkového počtu dětí je 19 děvčat a 8 chlapců. Výchovně vzdělávací práce vychází ze ŠVP MŠ „*Poznej s námi celý svět*“. Pedagožky ve třídě jsou kvalifikované a vysokoškolsky vzdělané, pravidelně zpracovávají třídní vzdělávací program (dále jen „TVP“), který po dokončení jednotlivých témat vyhodnocují podle patřičného evaluačního záznamu a zároveň doplňují vlastními postřehy. V plánované, řízené činnosti se postupně prostrídají všechny složky estetické, mravní i prosociální výchovy a to nenásilným způsobem, vhodným pro danou věkovou kategorii. Tyto činnosti se střídají podle aktuálního tématu vyplývajícího z TVP. Každé z dětí má zavedeno své portfolio, kam jsou mu průběžně řazeny jeho výtvořky a pedagožky také zaznamenávají podrobný přehled o individuálním rozvoji a učení dítěte.

Provoz ve třídě je od sedmi hodin a s rodiči je dohodnuto, že se děti scházejí do osmi hodin, aby bylo možné smysluplně aplikovat venkovní a lesní pedagogiku a neomezovat se na pozdní příchody dětí. Vzhledem k EV profilaci třídy (v příznivém počasí) se upřednostňují delší vycházky do blízkého lesa a okolí a pedagožky tak mohou začleňovat do jejich výchovně vzdělávací práce i prvky lesní a venkovní pedagogiky.

Klíčová, pro plynulé, poklidné a přirozené fungování třídy, je spolupráce s rodiči, ti mohou nalézt veškeré obecné informace na nástěnce v šatně, na webových stránkách MŠ a v uzavřené facebookové skupině třídy.

Třída naplňuje cíle předškolního vzdělávání (převážně) ve venkovním prostředí a se zaměřením na otázky životního prostředí, místa, kde žijeme, zdravého životního stylu

nebo vztahu dětí k přírodě. K naplňování dílčích vzdělávacích cílů třída maximálně využívá prostory školní zahrady konkrétně: pomoc při zahradnických pracích, hry v písku, s vodou, hlínou, pěstování bylinek, zeleniny, květin, sypaní do krmítek, sběr přírodnin, apod. Dalším specifikem je začleňování prvků lesní pedagogiky.

EV profilovaná třída Skřítků úspěšně zapojila rodiče do budování přírodní zahrady a tuto zahradu pak děti využívají v rámci naplňování TVP, nebo i pro setkávání s rodiči.

Cílem v oblasti EVVO je všestranné rozvíjení kompetencí spojených s interakcí mezi člověkem a životním prostředím, důraz je kladen na vyvážené působení nejen společenských, ale i přírodních faktorů, na motivaci dětí a poskytování příležitosti k dosažení kompetencí tj. znalostí, dovedností, postojů a návyků ochrany a zlepšování životního prostředí, k žádoucímu jednání a tvořivosti ve prospěch životního prostředí.⁷⁵

5.2 Důvody založení environmentálně profilované třídy Skřítků

Na základě zkušeností získaných při vypracování bakalářské práce, která se týkala možností zakládání a fungování lesních MŠ u nás, autorka začala spolupracovat s Jurta o.p.s., společností, která se zaměřuje na poskytování sociálních služeb, ale hlavně založila a úspěšně vede lesní MŠ a ŽŠ. Díky této spolupráci se podařilo autorce účastnit se jednodenní stáže v lesní MŠ v Drážďanech a také byly vyslány spolu se současnou kolegyní na týdenní stáž v roce 2015 do Anglie a Skotska a na týdenní stáž do Norska za cílem nabytí nových zkušeností a znalostí v oblasti lesní a venkovní pedagogiky.

MŠ Náměšť na Hané se dlouhodobě aktivně zapojuje do EV projektů, navštěvuje různá střediska ekologických aktivit například Sluňákov – centrum ekologických aktivit města Olomouc, o.p.s., v Horce nad Moravou, Český svaz ochránců přírody – Regionální sdružení IRIS Prostějov či Ornitologickou stanici Muzea Komenského v Přerově, p. o. – ORNIS. Dále připravuje různé projektové dny v prostorách MŠ, ale především na zahradě nejen pro děti, ale i rodiče a širší veřejnost, například Jablíčkový den, Den zvířat, Den stromů, Den matek i Den otců a mnoho jiných. Ve spolupráci se ZŠ Náměšť na Hané se každoročně uskutečňuje na zahradě MŠ také Den Země. Pro veřejnost je pak určena například vernisáž skřítků Podzimníčků, které tvoří rodiče s dětmi nebo různé další výtvarné výstavy na zahradě MŠ.

V souvislosti s nabytím výše zmíněných zahraničních i tuzemských profesionálních pedagogických zkušeností a dlouhodobé vize MŠ bylo zamýšleno od nového školního roku

⁷⁵ Toto vychází z Metodického pokynu MŠMT k zajištění EVVO. Dostupné z: <http://www.msmt.cz/vzdelavani/zakladni-vzdelavani/metodicky-pokyn-msmt-k-zajisteni-environmentalniho>

2015/2016 založit EV profilovanou třídu Skřítků, která by aplikovala prvky lesní a venkovní pedagogiky do běžného, avšak drobně upraveného chodu jedné třídy v MŠ.

5.3 Proces založení environmentální třídy Skřítků

Po zápise do MŠ v květnu 2015 bylo zřejmé, že MŠ otevře čtyři plné třídy po 28 dětech a bylo tedy možné se pokusit založit novou speciálně profilovanou třídu. Rodiče byli o možnosti vzniku nové třídy informováni prostřednictvím malých letáčků, které měly děti ve svých skříňkách. Tak pedagogové řádně zajistili informovanost všech rodičů.

Vzor pozvánky:

Milí rodiče,

chtěli byste, aby Vaše děti měly radost z pohybu venku? Aby si při hrách vystačily s klacíkem? Aby uměly lépe řešit problémy a přizpůsobovat se změnám? Chcete jim dopřát více pohybu v přírodě a na čerstvém vzduchu a při tom mít jistotu, že jejich vzdělávání bude směřovat ke stejnému cíli jako v klasické třídě?

Pak neváhejte přijít dne 10. června (středa) od 16 hodin do třídy Kot'átek na schůzku týkající se možnosti zařazení Vašeho dítěte do nově vznikající třídy s environmentální profilací.

Tato třída bude v případě Vašeho zájmu otevřena od září 2015.

Více informací se dozvíte na této schůzce, kde Vám budou zodpovězeny i veškeré Vaše dotazy.

Těšíme se na shledání

Na proběhlé schůzce v červnu 2015 přihlásilo 19 rodičů jejich děti, ostatní měli možnost do 19. června doplnit stav formou podpisu do seznamu dětí, který byl umístěn ve třídě Kot'átek. Rodiče byli informováni, že se třída v případě nedostatečného zájmu neotevře, ale také, že v případě, že bude zájem rodičů převyšovat kapacitu, tak budou mít přednost ti, co se přihlásili na schůzce a dále dle věku dětí. Jiné objektivní kritérium se pedagožkám nepodařilo najít a vzhledem k delšímu pobytu venku se chtěly vyhnout i velkému věkovému rozdílu ve třídách, tedy tříletým dětem. Zájem rodičů sice převyšoval kapacitu třídy, ale pouze o pár dětí, těmto mladším dětem byla slíbena přednostní možnost zápisu do této třídy v následujícím roce, což uvítali a pochopili.

Ke konci měsíce dostali rodiče opět do skříněk jejich dětí informace k nově vznikající třídě, která se z *Kořátek* přejmenovala na vhodnější *Skřítky*, pedagožky byly rodičům k dispozici pro jejich případné otázky.

Vzor informačního letáku pro rodiče:

Informace pro EV třídu - Skřítci

Co bude dítě od 1. září potřebovat?

Batůžek a v něm:

- **Plastová láhev, uzavíratelná** (pitný režim zajištěn MŠ), podepsaná či jinak označená
- **Svačkový box** - podepsaný či jinak označený
- **Pláštěnka**
- **Čtvereček karimatky (na sezení na zemi)**

Ve skřínce:

Oblečení na ven (podle principu tzv. cibulového vrstvení tedy např. tričko s krátkým rukávem, s dlouhým rukávem, mikinu, bundu, tepláky, kraťasy, pokrývku hlavy atd.) + **gumáky**

Děti si každý den s sebou do třídy ráno vezmou prázdnou plastovou láhev a svačkový box a uloží je na určené místo.

Pedagožky a uklízečky pak pracovaly během letních prázdnin na úklidu zadní části zahrady, do které je vstup přímo z šatny třídy Skřítků, a která dosud nebyla příliš využívána, pouze v zimě, neboť se na ni nachází malý kopec na sáňkování a dále se využívala pouze při výjimečných událostech. Bylo nutné odstranit bodláky, zkulturnovat trávník, chodníky a upravit venkovní toalety s umývárnu. Dále zde přibyl komunitní kruh z masivního dřeva, dva staré stoly a židle se využily pod kryté místo jako prostor na tvoření. Ze ZŠ se podařilo získat dvě tabule, které byly pevně přichyceny na plot. Jedna masivní křídlová pak byla umístěna tak, aby mohlo probíhat venkovní vzdělávání i formou práce s tabulí. Vnitřní prostory nebylo nutné nijak měnit, pouze se změnila tematicky výzdoba.

5.4 Nejčastější obavy a otázky rodičů k zařazení jejich dětí do třídy Skřítků

Na začátku září probíhají každoročně v celé MŠ třídní schůzky k organizačním záležitostem celého následujícího školního roku. 17. září 2015 tak proběhla i první důležitá schůzka třídy Skřítků, na kterou se dostavil nezvykle vysoký počet rodičů. Na schůzce se probíraly základní organizační záležitosti celé MŠ, v závěru se diskutovala specifika nově vzniklé třídy.

Rodiče měli možnost zeptat se na různé otázky a pedagožky také shrnuly jejich nejčastější dotazy, které k nim směřovaly během posledních měsíců tak, aby dostali všichni rodiče základní a nejdůležitější informace o provozu.

S rodiči byla prodiskutována organizace dne, která se časově nejvíce lišila ve scházení dětí, kdy bylo posunuta doba oproti celoškolnímu provozu o půl hodiny dříve, důvodem bylo hlavně více časového prostoru na pobyt venku. MŠ neleží sice v těsné blízkosti lesa, ale lze se do něj pohodlnou chůzí s dětmi dostat do 20 minut, a právě i tato doba byla zohledněna při změně režimu třídy.

Organizace dne pak byla obecně nastavena takto:

6.15 - 8.00 - scházení dětí, spontánní hry a činnosti

8:00 – 9.30 - řízené činnosti – plnění úkolů vzdělávacího programu, komunitní kruh, pohybové aktivity, relaxace, hygiena, svačina (*probíhá ve venkovním prostředí, převážně na zahradě MŠ, ale i formou pěších výletů a poznávání okolní krajiny*)

9.30 - 11.30 - pobyt venku (*zahrada MŠ/vycházka nebo v návaznosti na předchozí řízenou činnost v jiném venkovním prostředí – pole, louka, les, potok*)

11.30 - 12.30 - oběd, hygiena

12.30 - 14.15 - pohádka, odpočinek na lehátkách, klidové činnosti dle volby dětí

14.15 - 14.45 - odpolední svačina, hygiena

14.45 - 16.30 - řízené a spontánní činnost, pohybové aktivity (venku či uvnitř)

Nejčastější obavy rodičů byly, jestli děti budou chodit ven opravdu za každého počasí, jak je tomu u lesních školek. Rodiče byli ujištěni, že děti nebudou venku za opravdu nepříznivých podmínek jako je silný déšť nebo příliš silný mráz a vítr, nicméně bylo jim připomenuto, že děti mají být vybaveny pláštěnkami a gumáky, aby mohly jít například pozorovat přírodu i v lehkém dešti nebo jít v gumákách zkoumat život v potoce.

Další obavou bylo ušpiněné oblečení a čistota dětí. Rodičům bylo zdůrazněno, že děti mají mít oblečení na zahradu, které se může ušpinit, případně i roztrhnout a může zůstat v MŠ po celý týden, byly jim dány rady ohledně termooblečení, kvalitních gumových tepláků a obuvi.

Dotazy se také týkaly obsahu vzdělávání a toho, co budou děti celý den na zahradě dělat. Pedagožky je seznámily podrobněji s koncepcí lesní a venkovní pedagogiky a s plánem na postupnou a svépomocnou přeměnou zahrady s vytvořením různých zón s edukativními EV prvky. Rodičům byly připomenuty lahve na pití a svačínové boxy a samozřejmě batohy a ostatní nezbytnosti.

Kladné reakce se dočkala i nově zřízená facebooková uzavřená skupina, kde naleznou rodiče fotky dětí a jiné zajímavosti z oblasti právě lesní či venkovní pedagogiky. Aby se pedagožky vyvarovaly duplicitě informací a tomu, že dojde k opomenutí nějaké důležité informace a přehlčení další administrativou, byli rodiče upozorněni, že tato stránka bude velice neformální a všechny stěžejní informace budou moci hledat na oficiálních stránkách MŠ, nebo na nástěnkách v šatně tak, jak to bylo doposud.

Podstatné bylo, aby rodiče pochopili, že cílem je dětem ukázat, že příroda je nejlepší hřiště a také nejlepší učitel.

5.5 Přizpůsobení prostředí školy pro uskutečňování venkovní pedagogiky

Od založení třídy Skřítků byly na zahradě MŠ ve spolupráci s rodiči a dalšími dobrovolníky vybudovány postupně různé edukativní přírodní prvky, ale také další místa vhodná pro uskutečňování venkovní předškolní pedagogiky.

EV prvky byly rozmístěny do zón, které jsou nějakým způsobem tematicky propojeny a současně příliš nezasahují do prostoru k volnému pohybu a hře dětí.

Byla vytvořena *zóna pracovní*, která zahrnuje bylinkovou spirálu, zeleninový a květinový záhon, důležitým prvkem je kompost, *zóna odpočinková* s dřevěnou kulatinou na sezení ve stínu pod stromem i na slunci v komunitním kruhu a sezónní fazolové tepee, které skýtá spoustu možností nejen k odpočinku ale i ke hře. *Zóna výzkumná* je nejpestřejší, obohacuje nejen smysly – hmatový chodník, blátivá kuchyně, ale umožňuje poznávat různé druhy živočichů – hmyzí hotel, ještěrkovník, výzkumná louka.

Zbytek zahrady pojí prostor k volnému pohybu dětí, který není příliš omezen jednotlivými EV prvky, ale je stále dostatečně rozměrný k volné hře s míči, u tabule, odpočívání na dekách či karimatkách a dalším pohybovým hrám, ale také je pestrý členitým terénem, nachází se zde například kopec k sáňkování, válení sudů, ale také různé úkryty z keřů a stromů.

Na malém kousku zahrady se pedagogům spolu s rodiči a dětmi podařilo vytvořit dostatek edukativní EV prvků a přitom výrazně nezasáhnout do prostoru a volného pohybu dětí.

K zahradě pak přiléhá sociální zázemí a sklad s pomůckami a dětským zahradním načiním.

5.5.1 Zóna pracovní

Bylinková spirála s tůňkou je vizuálně zajímavá, ale i praktická ukázka pěstování různých druhů bylin na relativně malé ploše a v relativně odlišném mikroprostředí, neboť na jejím začátku se nachází tůňka osázená vodní rostlinou, která odvádí, pomocí textilie zavedené pod spirálu, vlhkost k bylinám, které to vyžadují, zde konkrétně máta a meduňka.

Čím blíže k vrcholu, tím spíše zde nalezneme suchomilné byliny středomořského typu. Na samém vršku je poté v květináči zasazený rozmarýn, který nepřezimuje, a tedy se na zimu přenáší do vnitřního prostředí. Bylinky pedagogové vybírají dle přání dětí, ale také dle vhodnosti jejich využití a estetičnosti například co do květenství.

Z bylin je zde k dispozici máta a meduňka, které se výborně hodí do vody na osvěžení, nasušené pak do čaje, anebo jako výborná strava králíkovi, kterého ve třídě Skřítků od ledna 2017 děti v rámci rozvoje EV senzitivity chovají.

Měsíček i tymián odpuzují mšice, což je využito vzhledem k blízké přítomnosti květinového a zeleninového záhonu. Stejně jako odvary z nich či z šalvěje odpuzují slimáky, pokud se vychladlý nalije kolem zeleniny, na kterou slimáci útočí. Z rozmarýnu se snítkou levandule, pak děti s pedagogy vyrábí repelent. Kopr, řeřicha, medvědí česnek či pažitka mají své místo mimo spirálu, ale v její blízkosti. Poslední nádherně kvetoucí a z toho důvodu vybranou bylinkou je yzop, navíc se jedná o vhodnou medonosnou bylinu.

Zeleninový záhon slouží především k uvědomění si, že se jídlo „nepěstuje v supermarketech“, ale že za každým kusem jídla je potřeba práce, která není jednoduchá a nedá se uspěchat.

Děti se učí sázet od semínek (ředkvičky, hrášek) přes sazenice (rajčata, paprika), ohleduplně se chovat při pohybu na záhonku po cestičkách, ale i pravidelně plít, zalévat či sklízet. Starat se tak, aby z toho měly užitek. Sklizeň není klíčová, protože ve většině případů zasáhne dobu letních prázdnin.

Záhon je ale plně polyfunkční, neboť mimo konzumování výpěstků a výše zmíněného, slouží i jako vhodný prvek pozorování živočichů (motýli, mravenci, žížaly, ale i krtek) nebo trénování tolik nedostatkové trpělivosti, která postupně schází celé společnosti.

Květinový záhon má obdobný smysl jako výzkumná louka, ale mimo to, je vhodným prvkem pro vnímání ročních dob. Děti na záhonu sadí různé druhy rostlin – trvalky, cibuloviny,

tedy například rostliny kvetoucí na jaře, na sklonku jara, letničky nebo i podzimní trávy. Mohou tak pozorovat měnící se přírodu přímo před jejich zrakem, dále mají možnost pochopit funkci rozmnožování rostlin a pozorovat i různost květů, počet okvětních lístků, jejich barvy, výšku či dobu trvání květu.

Květinový záhon je ale také velice estetickým prvkem probouzející u dětí příjemné a libé pocity, které se jim navodí v souvislosti s venkovním pobytem.

Kompost je významnou a nezbytnou součástí zahrady, protože umožňuje nejen snižovat množství bioodpadu, ale účelně jej přeměňovat na úrodný humus. Umístění by mělo být na okraji pozemku, v našem případě v rohu, ale v dostupné vzdálenosti k záhonům, neboť právě z nich právě sem poputuje většina odpadu.

Kompost zároveň může dětem sloužit jako dobrá ukázka rozkladu rostlin a taky k pochopení separace odpadu nejen na námi tříděny papír, sklo a plasty, ale i na přírodní zbytky.

5.5.2 Zóna odpočinková

Komunitní kruh není tradiční prvek venkovní pedagogiky, ale je to jeden ze základních stavebních kamenů společného začátku dne, sdílení vzájemných poznatků, nálad, názorů. Je prvkem soudržnosti a vzájemného sdílení. Podporuje pozitivní klima ve třídě a umožňuje všem vyjádřit se a zapojit se. Pro pedagoga je i možností sdělovat důležité informace nebo probírat společné plány. Ve třídě má stejný význam jako na zahradě, v lese nebo kdekoli jinde. Komunitní kruh je nedílnou součástí společného dne, na zahradě MŠ je vybudován v příjemném stínu borovice z dřevěných laviček.

Fazolové tepee není pouze místem pro relaxaci a odpočinek ve stínu popínavých fazolí a příjemných květů, ale významný edukativní prvek, který umožňuje dětem všeobecně poznat a pochopit cyklus rostlin.

Přípravná fáze začíná klíčením fazolí uvnitř, pozorování růstu kořínků a jejich zavlažováním. Poté si děti naklíčenou fazolí sadí do plastových průhledných kelímků, starají se o ni a dál pozorují její růst, následuje sázení kolem provázků, které tvoří tepee. Pak už jen čekají na květy a samotnou sklizeň fazole, kterou další rok nechají opět naklíčit. Děti tak snáze pochopí celý cyklus růstu rostlin a proměny květu v plod.

5.5.3 Zóna výzkumná

Hmatový chodník představuje významný senzomotorický prvek, který zaujme děti především tím, že se chodí „naboso“. Chůze naboso je základem pro zdravou a aktivní dětskou nožku. Na takto malé ploše sice zázraky neuděláme, ale jisté je, že chůze naboso po různých

přírodních materiálech stimuluje jemnou motoriku, podporuje rozvoj smyslů, které nesmíme omezit pouze na hmat rukama.

Dále se pomocí hmatového chodníku děti učí poznávat různé druhy materiálu, stimulovat chodidla a trénovat balanc.

Hmatový chodník je také relaxačním prvkem, zajímavé je, že každému připadá nejpříjemnější jiný materiál. V našem hmatovém chodníku se přírodniny obměňují, většinou zde máme kaštiny, písek, oblázky, trávu, šišky a kůru.

Blátivá kuchyně je nejoblíbenější EV prvek mezi všemi dětmi a je současně nejčastějším a základním EV prvkem i v jiných venkovních třídách, neboť má spoustu výhod a dokáže propojit nespočet dovedností a schopností.

Hry v blátivé kuchyni podporují zejména jemnou motoriku, která je nezbytná pro správný vývoj dítěte a pro úspěšný vstup do školních let, dále je významným prvkem při rozvíjení smyslového vnímání a prožitkového učení. Rozvíjí kreativitu a fantazii a vytváří prostor nekonečných možností, a nejde jen o „vaření“. Děti zde mohou poznávat různé druhy materiálů, hrát si s vodou, přelívat ji, čistit i zašpinit, tvořit blátivé sochy či jiné dekorace.

Nejnovější studie také ukazuje, že v půdě a tedy v blátě jsou mimo jiné „přátelské“ bakterie, které mají vliv na produkci hormonu štěstí (serotoninu), a tudíž přispívají k celkové duševní pohodě.⁷⁶

Hmyzí hotel je základní prvek v každé zahradě a napomáhá k likvidaci mšic zejména za pomoci berušek, ale nejefektivněji zlatooček. Dále slouží k úkrytu včel samotárek a někdy i čmeláků. Pro ně je vhodný spíše čmelín.

Hmyzí hotel by měl být tvořen z různých druhů přírodních materiálů, stejně tak, jako jsou úkryty různých drobných živočichů – provrzaná polínka, mech, listí, jehličí, sláma ... Dále by měl být krytý a umístěný na slunném místě. Nicméně, žádný úkryt v přírodě není ideální, takže nevádí, když některý z prvků není splněn na 100%.

Výhodou je i pokrytí pletivem, což znemožňuje ptákům hmyz pojídat a chodit si do hmyzího hotelu pro potravu jednoduše jako do samoobsluhy.

Ještěrkovnik je tvořen zdánlivě nesourodě poskládanými kameny tvořící malou mohylu a jako takový plní opět účel návratu drobných živočichů do zahrad. Tito malí obyvatelé zde mohou úspěšně přebývat, protože kameny jsou navrženy na místě, které je suché, prosluněné a díky různým druhům kamenů a přírodnin i provzdušněné.

⁷⁶ HORVATH, Judit. *Educating young children through natural water: how to use coastlines, rivers and lakes to promote learning and development*. London and New York: Routledge, 2016, s. 40-41.

Obyvateli tohoto úkrytu mohou být hadi, zejména užovky, dále slepýši či ještěrky. Tyto živočichy na zahradě vítáme a podporujeme tak přirozenou biodiverzitu, vhodné je pak postavení ještěrkovníku v sousedství kompostu, kde rádi přezimují a kladou vajíčka.

Výzkumná louka představuje jeden ze způsobů, jak navrátit do přírody hmyz, mezi nimi například vymírající čmeláky či motýly, kterých za poslední století vyhynulo až 11 %.⁷⁷

Dalším smyslem je podpořit symbiózu různých druhů kvetoucích rostlin, bylin, trav, ale i drobných živočichů, kteří by na posekaných a nízkých trávnicích nežili.

Základním důvodem pro založení louky bylo mimo výše zmíněné taky seznámení dětí s obyčejnými věcmi jako je kvetoucí jitrocel či nádherně zbarvený bodlák, možnost vyzkoušet pískat na trávu, chytat luční kobylky, vidět různé druhy brouků či pochopit, že tráva nesahá nejvýše jen po kotníky, ale může být vyšší než ony samy.

Výzkumná louka zde zabírá, z kapacitních důvodů a velikosti zahrady, vyčleněný menší pás, který nezabraňuje volnému pohybu dětí, ale stále je poměrně velký a přístupný ze všech stran.

5.6 Aplikace lesní pedagogiky a stanovení cílů vycházky do lesa

Před samotnou vycházkou do lesa je nutné, aby si pedagog vytýčil cíle, ke kterým směřuje.⁷⁸ Cíle mohou být kognitivní, afektivní nebo psychomotorické, v rámci jedné činnosti může dojít k naplnění všech nebo i jen jednoho z nich.

V rámci rozvoje poznávacích procesů⁷⁹ se pedagožky snaží sestavit aktivity tak, aby se využily všechny úrovně dané taxonomie. Plánují vycházky tak, aby se děti mohly vždy posouvat z jedné úrovně na úroveň vyšší, aby jim byly předkládány stále složitější otázky k řešení, ale stále splnitelné. V rámci vycházek třídy Skřítků postupují pedagožky vždy v rámci týdenního tématu, ale také s ohledem na projevené zájmy dětí nebo změny v přírodě a v obci, které je důležité postihnout.

Aplikace prvků lesní pedagogiky tak není pouhou bezcílnou vycházkou do lesa s improvizací nad vzniklou situací, což je samozřejmě taktéž důležitá schopnost pedagožky, ale k tomuto se přidružuje i stanovení cílů lesní vycházky. Ty mohou mít například tuto podobu, pokud je cílovou kategorií *Pamatovat si* jsou činnosti vybírány tak, aby byly děti schopny vyjmenovat, přiřadit nebo například popsat, jak vypadá datel. Pakliže má dítě něčemu *Porozumět*, pak

⁷⁷ Motýli v ČR vymírají, česká ochrana přírody selhává. *Ekolist.cz: zprávy o přírodě, životním prostředí a ekologii* [online]. České Budějovice: 2007 [cit. 2017-04-15]. Dostupné z:

<http://ekolist.cz/cz/publicistika/rozhovory/martin-konvicka-motyli-v-cr-vymiraji-ceska-ochrana-prirody-selhava>.

⁷⁸ SYNEK, Michal a Radomil ŽATKA. *Environmentální výchova v terénu*. České Budějovice: Vysoká škola evropských a regionálních studií, 2012, s. 40-43.

⁷⁹ Viz Bloomova revidovaná taxonomie cílů například v ZORMANOVÁ, Lucie. *Obecná didaktika: pro studium a praxi*. Praha: Grada, 2014, s. 58-62.

si pedagožky kladou za cíl, aby děti byly schopny vysvětlit vlastními slovy, uvést příklady nebo zdůvodnit, proč se někteří ptáci stěhují v zimě na jih. Třetím cílem může být schopnost dětí *Aplikovat* na základě předchozích znalostí a dosažení předchozích úrovní navrhnout řešení, uvést důvod nebo použít dříve získané znalosti například k roztřídění vhodné a nevhodné potravy v krmelci.

Analyzovat by měly děti v rámci rozhodování, zhodnocení například dopadů odhazování odpadu na život v lese, děti by měly umět rozčlenit problém na části, hledat mezi nimi vzájemnou interakci a vyvodit nějaký závěr. Pokud je cílem něco *Hodnotit*, pak by děti měly být schopny posoudit, zhodnotit nebo například uvést klady a zápory pobytu v lese. Při rozvoji nejvyšší úrovně cílů tj. *Tvořit*, děti navrhují, rozvíjí nebo plánují jakým způsobem, by se dalo ochránit přilehlou louku před nájezdem čtyřkolek.

5.7 Shrnutí ročního fungování třídy Skřítků

Před samotným založením třídy Skřítků již v MŠ fungoval systém projektových EV dnů, do kterých byly zapojeny všechny třídy a byla navázána spolupráce například s místní ZŠ nebo s obecním sdružením myslivců. Ve školním roce 2015/2016 byl tento program mírně modifikován, ale stále použitelný pro celou MŠ.

Projektové EV dny byly zavedeny přehledně a jednoduše, aby docházelo k naplňování cílů EV výchovy dle RVP PV. Po ročním fungování nejen ve třídě Skřítků, ale v rámci celé MŠ bylo autorkou vyhodnoceno naplňování těchto projektových a tematických dnů za školní rok 2015/2016.

Celkově lze shrnout, že i přes pouhé roční fungování EV třídy Skřítků se pedagožky, provozní zaměstnanci i rodiče zajímali o EV výchovu v MŠ a z hodnocení dále vyplynulo, že „*MŠ maximálně využívá pobyt dětí venku nebo na školní zahradě konkrétně: pomoc při zahradnických pracích, hry v písku, s vodou, hlínou, pěstování bylinek, zeleniny, květin, sypání do krmítek, sběr přírodnin, apod. EV profilovaná třída Skřítků úspěšně zapojila rodiče do budování přírodní zahrady a tuto zahradu pak děti využívají v rámci naplňování vzdělávacích programů, při různých ekohrách, setkávání s rodiči ...*

MŠ v průběhu školního roku 2015/2016 sbírala informace a podklady pro zapojení se do programu Ekoškolky, které je v plánu pro školní rok 2016/2017. Zapojení do tohoto ekoprogramu budou koordinovat učitelky ze třídy Skřítků.“⁸⁰

⁸⁰ Z interního Hodnocení EVVO za rok 2015/2016

V závěru školního roku byla v červnu od rodičů dětí navštěvující třídu Skřítků zjišťována zpětná vazba formou ankety,⁸¹ cílem bylo reagovat na případné nedostatky a nastavit fungování třídy pro následující školní rok.

Ze zjištění ankety vyplynulo, že rodiče vedl k přihlášení dětí do třídy hlavně delší pobyt dětí venku, domnívali se, že děti budou mít více volnosti a dostatek pohybu, že získají či upevní kladný vztah k přírodě, projeví o ni větší zájem, vyzkouší něco nového a oni sami právě děti k takovému přístupu vedou.

Na EV třídě rodiče nejvíce oceňují časté vycházky do přírody, poznávání blízkého okolí, péče o zahrádku, práci s přírodními materiály, možnost být v kontaktu s přírodou a vše si osahat, souznění s přírodou a celkový nápad. Změnili by pouze velikost výzkumné louky, rodičům v tomto bylo dáno za pravdu a došlo ke zmenšení plochy. Celkově splnila třída jejich očekávání a jsou rádi, že se jedná o propojení konceptu lesních MŠ a MŠ klasických. Závěry z ankety pak byly v září 2016 potvrzeny opětovným zájmem rodičů i dětí a tedy stejným počtem dětí ve třídě, přičemž jedno dítě třídu opustilo a bylo nahrazeno dítětem, které mělo zájem již v předchozím roce, ale z kapacitních důvodů na něj nevyšlo v této třídě místo.

V tomto školním roce 2016/2017 je tedy třída plná a úspěšně pokračuje v dobudování zahrady, udržení nastavených standardů a v dalších aktivitách.

5.8 Aktuální otázky ve školním roce 2016/2017

Od začátku školního roku se připravovaly pedagožky třídy Skřítků na zahájení projektu EKOŠKOLKA,⁸² který se úspěšně rozběhl v listopadu 2016 a v květnu 2017 proběhne již pátá schůze Ekotýmu tvořeného dětmi z MŠ a jejich rodiči.

Po pozitivním ohlasu rodičů a zájmu i ostatních rodičů z jiných tříd, se autorka rozhodla pracovat na zaměření celé MŠ jako EV profilované MŠ od školního roku 2017/2018.

Úspěšný rok jedné EV profilované třídy, tak kladně ovlivnil vizi celé MŠ. Autorka tedy na základě zkušeností získaných z vedení EV profilované třídy, ze zahraničních zkušeností i celoročního vzdělávání se zaměřením na lesní a venkovní pedagogiku v rámci dlouhodobého plánování vypracovává školní program EVVO, který by měl být platný od školního roku 2017/2018. Vypracování tohoto programu je schváleno ředitelkou MŠ a bude projednáno na pedagogické radě pravděpodobně koncem května.

⁸¹ Viz Příloha č. 5.

⁸² Viz Kapitola 5.10.

5.9 Doplnkový program tematicky zaměřený na environmentální výchovu se začleňováním prvků lesní a venkovní pedagogiky

MŠ pracuje podle ŠVP „Poznej s námi celý svět“ je rozdělen na čtyři integrované bloky, a to:

- 1. Blok: Nejsem sám na světě*
- 2. Blok: Příroda kolem nás*
- 3. Blok: Objevujeme svět*
- 4. Blok: Slavnosti, zvyky a tradice*

ŠVP a školní program EVVO budou zpracovány jako dva samostatné dokumenty. Vypracování školního programu EVVO předchází SWOT analýza výchozího stavu, na základě jejího vyhodnocení, pak vzejde v září 2017 v účinnost výše zmíněný školní program EVVO jako dlouhodobý strategický dokument platný na následující tři roky, který bude podle potřeby školy aktualizován do podoby krátkodobého akčního programu na následující školní rok formou Doplnkového programu tematicky zaměřeného na environmentální výchovu se začleňováním prvků lesní a venkovní pedagogiky (dále jen „Doplnkový program EVVO“) a dále prostřednictvím ročních projektových EV dnů.

Doplnkový program EVVO je zaměřen na poznávání přírody, ochranu životního prostředí a na místo, kde žijeme, současně nezapomíná na tradice dodržované v obci i jiné národní zvyky. Prvky lesní a venkovní pedagogiky jsou charakteristické svým místem výkonu výchovně vzdělávacího procesu, tj. zejména v lese nebo ve venkovním prostředí, ať už na zahradě MŠ, nebo na specifických místech určených daným tématem.

Realizace doplnkového programu bude probíhat tedy na zahradě MŠ, která má k tomu vhodně uzpůsobené prostory i pro větší počet dětí a dále v blízkém lese. Místo pro naplnění daného tématu, stejně jako nezbytné pomůcky jsou vždy výslovně uvedeny a doporučeny.

Doplnkový program EVVO klade důraz na poznávání přírody v bezprostředním okolí MŠ se zaměřením nejen na pozorování, ale zejména na praktickou činnost v přírodě. Smyslem programu je vést děti k myšlence, že jsou součástí okolního světa a svými činy pak mohou přispívat k pozitivním změnám přírody.

Program obsahuje demonstrativní výčet činností tematicky zaměřených na EV výchovu a garantuje minimální začleňování prvků lesní a venkovní pedagogiky do činnosti MŠ, přičemž může být doplňován a rozšiřován dle potřeb pedagogů.

Program bude realizován v celé MŠ a po celý školní rok s možností prodloužení do následujících školních let.

Vedle Doplňkového programu EVVO se bude nadále pokračovat v Projektových EV dnech, které se každoročně přizpůsobují požadavkům MŠ. EV dny či aktivity byly vybrány z mezinárodních dnů vztahujících se k životnímu prostředí a mohou být v MŠ uskutečňovány pouze jeden den nebo v rámci celého týdenního tématu. Tyto dny se částečně i prolínají s Doplňkovým programem EVVO. V případě neplnění některých EV dnů nebo zjištění, že tyto dny neodpovídají potřebám MŠ, mohou být tyto upraveny, vyřazeny nebo naopak přidány další. Ze zhodnocení pak vyplyne plán na následující školní rok.

Obsah je rozdělen podle ročních dob, tedy na čtyři témata a ta budou jednotlivě zařazena k blokům ŠVP.

Obsahová část témat je pak blíže rozpracována jako součást TVP s ohledem na individuální požadavky dětí a třídy.

5.9.1 Obsah Doplňkového programu tematicky zaměřeného na environmentální výchovu se začleňováním prvků lesní a venkovní pedagogiky

1. Téma: Podzim

a) Založení kompostu

Vybudování kompostu v rámci spolupráce s rodiči na vymezeném okrajovém pozemku zahrady MŠ, ukládání pohrabaného listí, spadených větví, zbytků rostlin z (budoucí) přípravy záhonku. Seznámení dětí se skutečností přeměny zbytků na úrodný humus, s tím, co patří do kompostu a co ne, vysvětlení dalších možností separace odpadu a jeho smysl, shrnutí důsledků netřídění a znečišťování životního prostředí.

Pomůcky: rodiče spolu s MŠ zajistí náčiní a materiál na stavbu kompostu

Místo: zahrada MŠ, okrajová část

Dílčí vzdělávací cíle: pochopení, že změny způsobené lidskou činností mohou prostředí chránit a zlepšovat, ale také poškozovat a ničit; osvojení si poznatků a dovedností potřebných k vykonávání jednoduchých činností v péči o okolí při spoluvytváření zdravého a bezpečného prostředí

Konkretizovaný výstup: uvědomovat si, že člověk a příroda se navzájem ovlivňují, že každý může svým chováním působit na životní prostředí; všimnout si nepořádku a škod, dbát o pořádek a čistotu, starat se o rostliny, zvládat drobné úklidové práce, nakládat vhodným způsobem s odpady, chápat význam třídění odpadu, chránit přírodu v okolí, živé tvory apod.

b) Příprava záhonku

Pomoc při rytí záhonku, prohrabování hlíny (dětskými hráběmi/klacíkem) a pozorování, co můžeme v hlíně nalézt (zbytky rostlin, kořeny a jejich větvení, žížaly a jiné živočichy), diskuze o důležitosti přípravy záhonu před zimou.

Pomůcky: dětské zahradnické náčiní (rýče, hrábě), event. klacíky, kelímkové lupy

Místo: záhonek na zahradě MŠ

Dílčí vzdělávací cíle: vytvoření povědomí o vlastní sounáležitosti se světem, s živou a neživou přírodou, lidmi, společnostmi, planetou Zemí

Konkretizovaný výstup: starat se o rostliny, zvládat drobné úklidové práce, spoluvytvářet pohodu prostředí (cítit se spokojeně a bezpečně)

c) Zakopání pokladu

V určeném místě děti zakopají různé druhy odpadu (sklo, plast, papírový kapesník, ohryzek, ...), místo zakopání spolu s obrázkem odpadu či jeho fotkou označí klacíkem a na jaře vykopou. Následně tedy zjišťují, co se rozloží a jaký dopad mají odhozené odpadky na životní prostředí.

Pomůcky: vybrané odpadky a jejich obrázky či fotky

Místo: zahrada MŠ

Dílčí vzdělávací cíle: pochopení, že změny způsobené lidskou činností mohou prostředí chránit a zlepšovat, ale také poškozovat a ničit; osvojení si poznatků a dovedností potřebných k vykonávání jednoduchých činností v péči o okolí při spoluvytváření zdravého a bezpečného prostředí

Konkretizovaný výstup: uvědomovat si, že člověk a příroda se navzájem ovlivňují, že každý může svým chováním působit na životní prostředí; všimnout si nepořádku a škod, dbát o pořádek a čistotu, nakládat vhodným způsobem s odpady, chápat význam třídění odpadu, chránit přírodu v okolí, živé tvory apod.

d) Uspávání přírody

Výroba klíče (např. z lepenky) a lampičky (např. ze sklenic), osvojení si tematicky zaměřené básničky či písničky, poslední říjnový den se děti vydají na školní zahradu, všímají si měnící se přírody (opadané listí, nažloutlá tráva, absence motýlů, včel, broučků, ...), která se připravuje na zimu. Děti pak za doprovodu písně nebo básně symbolicky zamknou zahradu, uspí broučky a na jejich cestu k zimnímu spánku jim zapálí lampičky.

Odpoledne akce pokračuje ve spolupráci s obcí jako Lampionový průvod.

Pomůcky: materiál k výrobě klíčů a lucerniček

Básnička:

*První usnou malí broučci,
potom žáby, ještěrky.
V noře musí zůstat ježek,
v brlohu spí medvědi*

*Zalezete před paní Zimou,
víte, že má velkou moc,
My vás tiše uspáváme,
zimní spáči dobrou noc.*

Místo: zahrada MŠ

Dílčí vzdělávací cíle: vytváření elementárního povědomí o širším přírodním, kulturním i technickém prostředí, o jejich rozmanitosti, vývoji a neustálých proměnách

Konkretizovaný výstup: zajímat se, co se v okolí děje, všimnout si dění změn ve svém okolí (např. v přírodě), proměny komentovat; vědět, že se stále něco děje, že všechno kolem plyne, vyvíjí se a proměňuje

e) Přípravné práce na zahradě před zimou

Průběžné práce v podzimním období, kterými děti připraví zahradu na zimu, například se starají se o úklid, hrabání listů, zakrytí bylinek a dalších rostlin.

Pomůcky: dle činnosti využití dětského zahradnického nářadí

Místo: zahrada MŠ

Dílčí vzdělávací cíle: pochopení, že změny způsobené lidskou činností mohou prostředí chránit a zlepšovat, ale také poškozovat a ničit; osvojení si poznatků a dovedností potřebných k vykonávání jednoduchých činností v péči o okolí při spoluvytváření zdravého a bezpečného prostředí

Konkretizovaný výstup: uvědomovat si, že člověk a příroda se navzájem ovlivňují, že každý může svým chováním působit na životní prostředí; všimnout si nepořádku a škod, dbát o pořádek a čistotu, starat se o rostliny, zvládat drobné úklidové práce, nakládat vhodným způsobem s odpady, chápat význam třídění odpadu, chránit přírodu v okolí, živé tvory apod.

2. Téma: Zima

a) Pomáháme ptáčkům v zimě

Výroba závěsných jedlých ozdob pro ptáčky (např. lojové koule se semínky, řetěz ze sušených jablek), kterými budou poté vyzdobeny stromy na zahradě.

Pravidelné a průběžné příkrmování ptáčků v zimním období v krmítku umístěném pod okny tak, aby děti mohly ze třídy pozorovat, kteří ptáčci v zimě u nás přebývají. Zjištění pak porovnávají s encyklopedií ptáků.

Pomůcky: Suroviny na výrobu jedlých ozdob (lůj, semínka, oříšky, sušená jablka), knihy a jiné encyklopedie, dalekohled pro detailnější rozlišování

Místo: zahrada MŠ

Dílčí vzdělávací cíle: vytváření elementárního povědomí o širším přírodním, kulturním i technickém prostředí, o jejich rozmanitosti, vývoji a neustálých proměnách; rozvoj úcty k životu ve všech jeho formách; vytvoření povědomí o vlastní sounáležitosti se světem, se živou a neživou přírodou, lidmi, společností, planetou Zemí

Konkretizovaný výstup: mít poznatky z nejrůznějších oblastí života a poznání v rozsahu podle toho, s čím se v praxi setkává, co kolem sebe vidí, co prožívá, co mu bylo zprostředkováno či vysvětleno (např. poznatky o přírodě živé i neživé, o přírodních jevech a dějích, o lidech a jejich životě, o kultuře či technice); chránit přírodu v okolí, živé tvory apod.; být citlivý k přírodě

b) Povídání s myslivci u krmelce

Vycházka s podporou zástupců z řad Mysliveckého sdružení Náměšť na Hané a lesními pedagogiky ke krmelci v nedalekém lese. U krmelce se děti za pomoci různých didaktických obrazových materiálů dozví, jaká zvířata v místním lese mohou v zimě potkat a jak jim mohou svou činností pomoci.

Pomůcky: didaktický obrazový materiál – ukázka lesní zvěře

Místo: les a krmelec

Dílčí vzdělávací cíle: seznamování s místem a prostředím, ve kterém dítě žije, a vytváření pozitivního vztahu k němu; pochopení, že změny způsobené lidskou činností mohou prostředí chránit a zlepšovat, ale také poškozovat a ničit; osvojení si poznatků a dovedností potřebných k vykonávání jednoduchých činností v péči o okolí při spoluvytváření zdravého a bezpečného prostředí

Konkretizovaný výstup: orientovat se ve školním prostředí, vyznat se v blízkém okolí; uvědomovat si, že člověk a příroda se navzájem ovlivňují, že každý může svým chováním působit na životní prostředí; chránit přírodu v okolí, živé tvory apod.

c) Krmení zvířat v lese, vánoční stromeček pro zvířátka

Na základě získaných znalostí děti přinesou z domu potravu pro lesní zvěř (např. mrkve, kukuřice, jablka ...) a zanesou ji ke krmelci v lese a ozdobí stromy v jeho blízkosti, aby se zvířátka ve vánočním čase měla stejně dobře jako lidé.

Pomůcky: potrava pro zvěř

Místo: les a krmelec

Dílčí vzdělávací cíle: rozvoj úcty k životu ve všech jeho formách; vytvoření povědomí o vlastní sounáležitosti se světem, se živou a neživou přírodou, lidmi, společností, planetou Zemí

Konkretizovaný výstup: mít poznatky z nejrůznějších oblastí života a poznání v rozsahu podle toho, s čím se v praxi setkává, co kolem sebe vidí, co prožívá, co mu bylo zprostředkováno či vysvětleno (např. poznatky o přírodě živé i neživé, o přírodních jevech a dějích, o lidech a jejich životě, o kultuře či technice); chránit přírodu v okolí, živé tvory apod.; být citlivý k přírodě

d) Stopování zvířat

Pozorování zvířecích stop v lese, poli, nejlépe v příznivém počasí se sněhem, lze i v blátivém lesním podloží, stopování a zjišťování odkud či kam zvíře šlo, za pomoci fotoaparátu děti zaznamenávají dobře viditelné stopy a na místě nebo v MŠ se je snaží porovnat s knihou či jiným obrazovým materiálem a zjistit, o jaké zvíře se jedná,

Pomůcky: knihy na porovnání zvířecích stop

Místo: les, pole

Dílčí vzdělávací cíle: posilování přirozených poznávacích citů (zvědavosti, zájmu, radosti z objevování apod.); vytváření pozitivního vztahu k intelektuálním činnostem a k učení, podpora a rozvoj zájmu o učení; vytváření základů pro práci s informacemi

Konkretizovaný výstup: prohlížet si knihy (atlasy, encyklopedie, obrázkové knihy, leporela), informace vyhledat v encyklopediích; projevovat zájem o nové věci, dotazovat se při nepochopení, zkoušet, experimentovat; zacházet s předměty digitální technologie, využívat nejzákladnější funkce počítače (zapnout-vypnout, práce s myší, jednoduchou klávesnicí)

3. Téma: Jaro

a) Vynášení Moreny

Seznámení dětí s tradičním zvykem loučení se se zimou. První jarní den děti vyrobí Morenu – panáka pouze z přírodních materiálů (dřevo, větve, staré chlebové kůrky, ...) a za doprovodu básničky ji vhodí do místního potoka Šumice, aby se rozloučily se zimou a přivítaly jaro.

Pomůcky: Morena – dřevěné prkno ozdobené větvemi do tvaru lidské postavy

Básnička: Zimo, zimo, táhni pryč

*Zimo, zimo, táhni pryč
nebo na Tě vezmu bič.
Vytáhnu Tě za pačesy,
za ty hory, za ty lesy.
Až se vrátím nazpátek,
Svleču zimní kabátek.*

*Přišlo jaro do vsi,
Kde jsi zimo, kde jsi?
Byla zima mezi námi,
a teď už je za horami.
Hu, hu, hu, jaro už je tu.*

Místo: potok Šumice

Dílčí vzdělávací cíle: seznamování s místem a prostředím, ve kterém dítě žije, a vytváření pozitivního vztahu k němu

Konkretizovaný výstup: mít poznatky o zvycích a tradicích kraje, přijmout tradici oslav

b) Vítání jara – probuzení přírody

Děti na zahradě oběhnou všechny keře a stromy a místa, kde uspávaly přírodu a spolu se zaklínadlem, pak probudí zahradu, přírodu a přivítají jaro. Na zahradě pak hledají charakteristické rysy jarního období, případně doplňují, jak lze ještě jaro poznat a odlišit od jiných ročních dob

Pomůcky: Zaklínadlo

*Kůry, můry ven, ať je krásný den,
klepátky, páráky, kančí kůže,
ať vyskočí, kdo jen může,
houby, motýli, ježci vstát,*

ať zima může spát

a my děti se smát.

Místo: zahrada MŠ

Dílčí vzdělávací cíle: chápat elementární časové pojmy (teď, dnes, včera, zítra, ráno, večer, jaro, léto, podzim, zima, rok), orientovat se v prostoru i v rovině, částečně se orientovat v čase; seznamování s místem a prostředím, ve kterém dítě žije, a vytváření pozitivního vztahu k němu; vytváření elementárního povědomí o širším přírodním, kulturním i technickém prostředí, o jejich rozmanitosti, vývoji a neustálých proměnách

Konkretizovaný výstup: rozlišovat roční období (jaro, léto, podzim, zima) i jejich typické znaky; orientovat se ve školním prostředí, vyznat se v blízkém okolí; mít poznatky o planetě Zemi, vesmíru apod. (např. o koloběhu vody, střídání denních i ročních období a jejich příčinách, některých planetách)

c) Klíčení a předpěstování dýně

Klíčení řeřichy, fazole mungo, fazole na fazolové tepee, předpěstování dýně či různých květin dle zájmu dětí. Klíčení provádíme v nakličovacích miskách, pařeništi či jen na vatě. Pozorujeme různé druhy semínek, jejich tvary, rychlost klíčení, některé z nich použijeme na výsadbu do záhonu nebo na tvorbu fazolového tepee, které nám poslouží jako klidné a stinné místo v letních měsících.

Pomůcky: nakličovací misky, vata, pařeniště (dle výběru), semínka

Místo: slunné vnitřní prostory MŠ nebo záhonek s pařeništěm

Dílčí vzdělávací cíle: vytvoření povědomí o vlastní sounáležitosti se světem, s živou a neživou přírodou, lidmi, společnostmi, planetou Zemí; osvojení si poznatků a dovedností potřebných k vykonávání jednoduchých činností v péči o okolí při spoluvytváření zdravého a bezpečného prostředí a k ochraně dítěte před jeho nebezpečnými vlivy

Konkretizovaný výstup: starat se o rostliny, zvládat drobné úklidové práce, spoluvytvářet pohodu prostředí (cítit se spokojeně a bezpečně); mít poznatky z nejrůznějších oblastí života a poznání v rozsahu podle toho, s čím se v praxi setkává, co kolem sebe vidí, co prožívá, co mu bylo zprostředkováno či vysvětleno (např. poznatky o přírodě živé i neživé, o přírodních jevech a dějích, o lidech a jejich životě, o kultuře či technice)

d) Záhonek - údržbové práce na záhonku, výsev zeleniny na záhonek a sázení zeleniny, rostlin a bylinková spirála

Děti připraví záhonek k výsevu zeleniny a později i k sázení sazeniček rostlin.

Do řádku vysejí například ředkvičky, dále zasadí i naklíčenou dýni. V květnu pak mohou sázet sazenice dalších rostlin například papriky, kedlubny, okurky a další.

Dále děti osází bylinkovou spirálu nebo jiný prostor na záhonku. Tyto práce se dělají průběžně a dle potřeby.

Pomůcky: dětské zahradnické nářadí, semínka, sazenice, bylinky – dle výběru

Místo: záhonek na zahradě MŠ

Dílčí vzdělávací cíle: pochopení, že změny způsobené lidskou činností mohou prostředí chránit a zlepšovat, ale také poškozovat a ničit; osvojení si poznatků a dovedností potřebných k vykonávání jednoduchých činností v péči o okolí při spoluvytváření zdravého a bezpečného prostředí

Konkretizovaný výstup: uvědomovat si, že člověk a příroda se navzájem ovlivňují, že každý může svým chováním působit na životní prostředí; všimnout si nepořádku a škod, dbát o pořádek a čistotu, starat se o rostliny, zvládat drobné úklidové práce, nakládat vhodným způsobem s odpady, chápat význam třídění odpadu, chránit přírodu v okolí, živé tvory apod.

e) Otvírání studánek

Poslední květnový den se uskuteční výlet ke studánce Terežka v přírodní rezervaci Terežské údolí. Děti ke studánce donesou z přírodnin vyrobenou postavu Terežky, patronky místního pramene. Smysl akce je v tradičním lidovém zvyku, kdy studně, potoky a rybníky musely být před létem vybrány, neboť kdo studánku vyčistí, přivodí si štěstí, a kdo ji znečistí, volá na sebe neštěstí. Akce je spojena s tématem ochrany vodstva na naší planetě, její důležitosti a nezbytnosti pro život na Zemi, ale také s riziky, které tento přírodní živel může s sebou nést.

Pomůcky: dětmi vyrobená postava Terežky

Místo: Terežské údolí

Dílčí vzdělávací cíle: pochopení, že změny způsobené lidskou činností mohou prostředí chránit a zlepšovat, ale také poškozovat a ničit; osvojení si poznatků a dovedností potřebných k vykonávání jednoduchých činností v péči o okolí při spoluvytváření zdravého a bezpečného prostředí a k ochraně dítěte před jeho nebezpečnými vlivy

Konkretizovaný výstup: znát, co je škodlivé a nebezpečné (různé nástrahy a rizika ve spojení s přírodou) i neovlivnitelné – vítr, déšť, záplavy, teplo, sucho, mrazy), co může ohrožovat zdravé životní prostředí; uvědomovat si, že člověk a příroda se navzájem ovlivňují, že každý může svým chováním působit na životní prostředí (podporovat či narušovat zdraví, přírodní prostředí i společenskou pohodu); všimnout si nepořádku a škod, dbát o pořádek a čistotu

4. Téma: Léto

a) Život ve vodě

Děti v gumácích pozorují přímo v potoce různé druhy drobných živočichů, zkoumají život pod kameny, mělkost a dno potoka, experimentují s bahnem a kameny, odebírají vzorky do kelímkových lup, zkoumají čistotu a zakalení vody.

Pomůcky: gumáky, kelímkové lupy, PET lahve na odběr vody

Místo: potok Šumice

Dílčí vzdělávací cíle: rozvoj a užívání všech smyslů; seznamování s místem a prostředím, ve kterém dítě žije, a vytváření pozitivního vztahu k němu

Konkretizovaný výstup: rozlišit tvary předmětů a vlastnosti objektů např. lesk, hladkost a jiné specifické znaky; rozlišit hmatem vlastnosti předmětu (např. strukturu povrchu), určit tvar, materiál, počet, velikost; orientovat se ve školním prostředí, vyznat se v blízkém okolí

b) Sklizeň

Děti pravidelně sklízí plody svého snažení ze zahrádky, zeleninu konzumují a zařazují za pomoci školní jídelny do jídelníčku, připravují si saláty a zdravé nápoje s využitím bylin z bylinkové spirály. Učí se rozlišovat, kdy která plodina dozrává a získávají znalosti místně dostupných a lokálních plodin.

Snaží se pochopit, že se nedá vše u nás vypěstovat, chápou smysl uskladňování a zásob na zimu.

Pomůcky: dětské zahradnické náčiní

Místo: záhonek na zahradě MŠ

Dílčí vzdělávací cíle: vytváření zdravých životních návyků a postojů jako základů zdravého životního stylu; vytvoření povědomí o vlastní sounáležitosti se světem, s živou a neživou přírodou, lidmi, společnostmi, planetou Zemí

Konkretizovaný výstup: znát základní zásady zdravého životního stylu (např. o pozitivních účincích pohybu a sportu, hygieny, zdravé výživy, činnosti a odpočinku, pobytu v přírodě, otužování) a o faktorech poškozujících zdraví včetně návykových látek; starat se o rostliny, zvládat drobné úklidové práce, spoluvytvářet pohodu prostředí (cítit se spokojeně a bezpečně)

c) Lesem všemi smysly

Dny tráveny v lese za účelem poznání přírody všemi smysly. Děti mohou ochutnat (chut') omyté lesní plody, projít se po různém podloží, porovnat tak mech, jehličí (hmat), zaposlouchat se, rozlišovat a napodobovat zvuky lesa (sluch), přivonět si k tlejícímu dřevu, plodům, stromům, houbám (čich) a pozorovat (zrak) měnící se přírodu či to, co nasbírají do kelímkových lup.

Pomůcky: kelímkové lupy, lahev s vodou na omytí plodů

Místo: les

Dílčí vzdělávací cíle: rozvoj a užívání všech smyslů; seznamování s místem a prostředím, ve kterém dítě žije, a vytváření pozitivního vztahu k němu; osvojení si poznatků a dovedností potřebných k vykonávání jednoduchých činností v péči o okolí při spoluvytváření zdravého a bezpečného prostředí a k ochraně dítěte před jeho nebezpečnými vlivy

Konkretizovaný výstup: zaregistrovat změny ve svém okolí, rozlišit zvuky, rozlišit tvary předmětů, základní barvy (červená, modrá, žlutá), barvy složené (oranžová, zelená, fialová), další barevné kvality (odstíny aj.) a vlastnosti objektů např. lesk, hladkost a jiné specifické znaky, rozlišit známé chutě a vůně i zápachy (např. slané, sladké, kyselé, hořké, vůni koření, různých pochutin), rozlišit hmatem vlastnosti předmětu (např. strukturu povrchu), určit tvar, materiál, počet, velikost; orientovat se ve školním prostředí, vyznat se v blízkém okolí; znát, co je škodlivé a nebezpečné (různé nástrahy a rizika ve spojení s přírodou) i neovlivnitelné – vítr, déšť záplavy, teplo, sucho, mrazy), co může ohrožovat zdravé životní prostředí

d) Den květů

Ukázka rozličných druhů květů, od cizokrajných po naše luční, vycházka zaměřená na vnímání kvetoucí přírody se zapojením nejen zraku, ale i čichu a hmatu. Pravidelné tvoření herbáře s popisem místa výskytu květiny, odborného názvu i drobných poznatků od dětí. Opakování péče o rostliny v našem okolí.

Pomůcky: sešit a pomůcky na tvoření herbáře (propiska, pastelky, lepicí páska, nůžky)

Místo: okolní pole, louky

Dílčí vzdělávací cíle: rozvoj a užívání všech smyslů; seznamování s místem a prostředím, ve kterém dítě žije, a vytváření pozitivního vztahu k němu; osvojení si poznatků a dovedností potřebných k vykonávání jednoduchých činností v péči o okolí při spoluvytváření zdravého a bezpečného prostředí a k ochraně dítěte před jeho nebezpečnými vlivy; pochopení, že změny způsobené lidskou činností mohou prostředí chránit a zlepšovat, ale také poškozovat a ničit; osvojení si poznatků a dovedností potřebných k vykonávání jednoduchých činností v péči o okolí při spoluvytváření zdravého a bezpečného prostředí

Konkretizovaný výstup: zaregistrovat změny ve svém okolí, rozlišit tvar, základní barvy (červená, modrá, žlutá), barvy složené (oranžová, zelená, fialová), další barevné kvality (odstíny aj.) a vlastnosti objektů např. lesk, hladkost a jiné specifické znaky, rozlišit známé vůně i zápachy, rozlišit hmatem vlastnosti předmětu (např. strukturu povrchu), určit tvar, materiál, počet, velikost; orientovat se ve školním prostředí, vyznat se v blízkém okolí;

uvědomovat si, že člověk a příroda se navzájem ovlivňují, že každý může svým chováním působit na životní prostředí; starat se o rostliny

e) Kosení a loučení se zahradou

Závěrečná akce na zahradě MŠ ve spolupráci s rodiči. Ukázka kosení louky, ochutnávka výpěstků MŠ i výstavka výpěstků od rodičů. Vyzkoušení přírodních a jiných edukativních prvků na zahradě MŠ rodiči za přispění dětí. Společné rozloučení před letními prázdninami.

Pomůcky: kosa, výpěstky ze zahrady MŠ

Místo: zahrada MŠ

Dílčí vzdělávací cíle: seznamování se světem lidí, kultury a umění, osvojení si základních poznatků o prostředí, v němž dítě žije; vytváření zdravých životních návyků a postojů jako základů zdravého životního stylu; vytvoření povědomí o vlastní sounáležitosti se světem, s živou a neživou přírodou, lidmi, společnostmi, planetou Zemí

Konkretizovaný výstup: mít poznatky o zvycích a tradicích kraje, přijmout tradici oslav; znát základní zásady zdravého životního stylu (např. o pozitivních účincích pohybu a sportu, hygieny, zdravé výživy, činnosti a odpočinku, pobytu v přírodě, otužování) a o faktorech poškozujících zdraví včetně návykových látek; starat se o rostliny, zvládat drobné úklidové práce, spoluvytvářet pohodu prostředí (cítit se spokojeně a bezpečně)

5.10 Shrnutí vývoje a možnosti dalšího rozvoje v oblasti realizace venkovní a lesní pedagogiky ve třídě Skřítků

Po téměř rok a půl úspěšném fungování EV profilované třídy, která se zaměřuje na začleňování venkovní a lesní pedagogiky a dlouhodobém zájmu rodičů o tuto oblast je zřejmé, že by se měla MŠ vydat touto cestou EV profilované MŠ.

V listopadu 2016 se pedagožky ze třídy Skřítků zapojily do mezinárodního programu Ekoškola pro mateřské školy neboli Ekoškolky⁸³, kdy se měsíčně schází rodiče a děti v rámci tzv. Ekotýmu a společně diskutují vybraná témata a otázky a tím se snaží zlepšit fungování MŠ v oblasti prostředí školy a nakládání s odpady. Do budoucna MŠ čeká audit, který zhodnotí plnění vytyčených cílů, pakliže se podaří splnit náročná kritéria, MŠ bude oceněna mezinárodním titulem Ekoškola, který je symbolizován zelenou vlajkou, ale především se zaslouží o zviditelnění MŠ. MŠ by měla absolvovat audit buď na podzim 2017, nebo nejpozději na jaře 2018.

⁸³ Více na <http://eko-skolky.cz/cz>

Dále by bylo vhodné zahájit spolupráci s nedalekou MŠ, která již pedagožky ze třídy Skřítků již dříve oslovila, neboť koncepčně je tato MŠ podobně zaměřená a sdílení, ať už pedagogických zkušeností nebo spolupráce na meziškolních aktivitách by byla více než žádoucí.

Problematická může nastat situace po velkém úbytku dětí v příštím školním roce, přičemž do ZŠ odchází asi 36 dětí a odhadovaný počet nově příchozích je do 17 dětí. Řešením je tedy celková EV profilace MŠ a ne pouze jednotlivé zaměření třídy, kdy by mohlo dojít k nenaplnění EV třídy a následném zániku celého vybudovaného projektu.

Poslední otázkou je zájem pedagogů a podílení se na této koncepci. Od školního roku 2017/2018 bude MŠ spojená se ZŠ a dosavadní ředitelka MŠ odstupuje z funkce, na koncepci školy se tedy bude podílet ředitel ZŠ spolu s vedoucí učitelkou MŠ, autorkou práce, tedy EV zaměření MŠ i tyto dlouhodobé plány se autorka pokusí naplnit.

Založení třídy Skřítků je ukázkovým příkladem, kdy z dlouhodobého zájmu pedagogů, obdobného smýšlení rodičů a dětí a s podporou vedení je možné docílit pozitivních změn, které směrem zdola nahoru ovlivní nejen chod ale i dlouhodobé zaměření celé MŠ.

Začleňování prvků lesní a venkovní pedagogiky je jednoduchý ale pro kvalitní výkon a dopad na vzdělávání dětí i dlouhodobý proces, kterým lze motivovat i ostatní, kteří se na pedagogickém procesu přímo nepodílí, ale mají touhu něco ve svém okolí změnit tak, aby člověk byl blíže přírodě a uměl s ní a v ní opět žít.

ZÁVĚR

Cílem mé diplomové práce bylo teoretické znalosti z oblasti lesní a venkovní pedagogiky zde uvedené, ale také získané v souvislosti s vypracováním předchozí bakalářské práce a se získanými profesními zkušenostmi z různých stáží z lesních MŠ, převést do výchovně vzdělávacího procesu jedné třídy, popsat úskalí zavádění těchto teoretických znalostí do praxe, popsat výhody, které lesní pedagogika přináší do klasických MŠ.

V teoretické části jsem vycházela z dostupné literatury, která se od roku 2014, kdy jsem vypracovávala svou bakalářkou práci, po odborné stránce příliš nerozšířila, nicméně mohu konstatovat, že díky vyhledávání a zjišťování odborné literatury k této problematice jsem se dostala k mnohým kvalitním metodikám, které momentálně ve své práci využívám, a jsou mi zdrojem inspirace.

Dále jsem čerpala ze zahraničních zdrojů, které byly pro mě přínosem zvláště pro teoretické vymezení venkovní pedagogiky a pro jejich výzkumy. V této oblasti by bylo možné práci podstatně rozšířit o vliv pobytu venku na další aspekty u dětí, v zahraničí probíhaly četné výzkumy na další oblasti jako například vliv pobytu venku na sociální kompetence dětí, změnu jejich stravovacích návyků, zmírnění projevů některých symptomů u dětí s ADD a ADHD a další. Ve své práci uvádím jen výběr těch pozitivních vlivů, které se dotýkají práce v mé MŠ. Cílem teoretické části bylo vymezit pojmy lesní a venkovní pedagogika a uvést východiska jejich koncepce, je zřejmé, že v této oblasti stále zůstává mnoho prostoru pro konkretizaci či další inspirace ze zahraničí, kde mají s těmito pedagogickými směry dlouholeté zkušenosti. Domnívám se tedy, že se mi podařilo nezpracovat teoretickou část pouze jako úvod do problematiky, ale také se mi podařilo shrnout nejdůležitější výhody pobytu dětí v přírodě a současně dát teoretický návod k jednoduché úpravě venkovního prostředí MŠ. V praktické části práce se pak tyto poznatky promítnou a konkrétně zde uvádím přizpůsobení prostředí, organizace chodu MŠ a také provádím procesem založení EV profilované třídy, přes konkrétní obavy rodičů až po možnosti dalšího rozvoje v této oblasti, což bylo jedním z cílů mé práce. Paralelně s touto prací také vzniká školní program EVVO, jehož konkrétní příklady použitelné i v jiných klasických MŠ pro inspiraci uvádím v rámci Doplnkového programu EVVO.

Domnívám se, že v praktické části je přehledně a jednoduše uvedeno, z jaké myšlenky a zkušeností vznikl nápad založit EV profilovanou třídu a dále, že je zřejmé, že možnosti k tomuto založení mají téměř všechny MŠ, které inklinují k lesní či venkovní pedagogice.

Celá řada zjištění a výstupu z mé diplomové práce se stane podkladem pro sestavení jednoduché brožury, která představí pedagogům možnosti, jak začít smysluplně a dlouhodobě

začleňovat prvky lesní a venkovní pedagogiky do jejich výchovně vzdělávacího procesu, jak tento proces zahájit a nastavit tak, aby fungoval, přičemž bude tato brožura doplněna a konkretizována praktickými ukázkami. Myšlenka vypracování tohoto jednoduchého manuálu vzešla díky mému členství v pracovní skupině zabývající se EVVO v rámci projektu Místního akčního plánu vzdělávání v ORP Konice.

Ve spolupráci s další členkou pracovní skupiny, která přispěje svými praktickými znalostmi z terénu, vznikne do 30. června tento materiál, který bude volně k dispozici a rozeslán také místním MŠ.

Doufám tedy, že se zkušenosti z vypracování mé diplomové práce zúročí i v praktických radách jiným pedagogům v MŠ a pomohou jim tak začít aplikovat prvky lesní a venkovní pedagogiky i u nich na pracovišti, neboť jejich děti pak budou mít k dispozici nejlépe zařízenou, „neokoukatelnou“, pestrou a největší třídu na světě, a to přírodu.

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

ČINČERA, Jan, Kateřina JANČAŘÍKOVÁ, Tomáš MATĚJČEK, Petra ŠIMONOVÁ, Jan BARTOŠ, Miroslav LUPAČ a Lenka BROUKALOVÁ. *Environmentální výchova z pohledu učitelů*. Brno: Masarykova univerzita, 2016. 207 s. ISBN 978-80-210-8439-1.

EZECHEL, Miroslav a Ladislav PYTLOUN. *Vzdělávání pro pedagogické pracovníky v oblasti EVVO a k udržitelnému rozvoji*. 2., rozš. vyd. Mělník: Česká zahradnická akademie Mělník, 2013. 56 s. ISBN 978-80-87610-10-7.

JANČAŘÍKOVÁ, Kateřina. *Didaktické přístupy k přírodovědnému vzdělávání předškolních dětí a mladších žáků*. V Praze: Univerzita Karlova, Pedagogická fakulta, 2015. 188 s. ISBN 978-80-7290-805-9.

JANČAŘÍKOVÁ, Kateřina. *Environmentální činnosti v předškolním vzdělávání*. Praha: Josef Raabe, 2010. 148 s. Nahlížet - nacházet. ISBN 978-80-86307-95-4.

JANČAŘÍKOVÁ, Kateřina a Magdaléna KAPUCIÁNOVÁ. *Činnosti venku a v přírodě v předškolním vzdělávání*. Praha: Raabe, 2013. 141 s. Komplexní metodiky jednotlivých oblastí předškolního vzdělávání. ISBN 9788074960710.

JANČAŘÍKOVÁ, Kateřina a Nataša MAZÁČOVÁ. *Bádání na zahradě: metodická příručka ke kurzu badatelské činnosti na školní zahradě: příručka k projektu Věda do škol*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Pedagogická fakulta, 2013. 43 s. ISBN 978-80-7290-691-8.

JANIŠ, Kamil a Irena LOUDOVÁ. *Obecná didaktika: (vybraná témata)*. Ústí nad Orlicí: Oftis, 2016. 104 s. ISBN 978-80-7405-407-5.

KAPUCIÁNOVÁ, Magdaléna. *Lesní a venkovní pedagogika: příručka k projektu Alma Mater Studiorum*. Praha: UK v Praze, Pedagogická fakulta, 2010. 52 s. ISBN 978-80-7290-451-8.

KAPUCIÁNOVÁ, Magdaléna. *Pomáháme dětem s orientací v dnešním světě: dítě a svět*. Praha: Raabe, 2014. 108 s. Rozvíjíme dítě v jednotlivých oblastech předškolního vzdělávání. ISBN 978-80-7496-164-9.

KOLÁŘ, Zdeněk. *Výkladový slovník z pedagogiky: 583 vybraných hesel*. Praha: Grada, 2012. 192 s. ISBN 978-80-247-3710-2.

KOPŘIVA, Pavel. *Respektovat a být respektován*. 3. vyd. Kroměříž: Spirála, 2008. 286 s. ISBN 978-80-904030-0-0.

KŘIVÁNKOVÁ, Dana. *Školní zahrada jako přírodní učebna*. 2. vyd. Brno: Lipka - školské zařízení pro environmentální vzdělávání, 2014. 4 brož. v pořadači (16, 20, 16, 24 s.). ISBN 978-80-87604-62-5.

LEBLOVÁ, Eliška. *Environmentální výchova v mateřské škole*. Praha: Portál, 2012. 175 s. ISBN 978-80-262-0094-9.

LESKOVCOVÁ, Martina, Lada MATOUŠKOVÁ PRYLOVÁ a Alice PALACKÁ. *Environmentální výchova v České republice a v EU, systém environmentálního vzdělávání, výchovy a osvěty*. 1. vyd. České Budějovice: Vysoká škola evropských a regionálních studií, 2012. 106 s. ISBN 978-80-87472-42-2.

MACHAR, Ivo. *Úvod do ekologie lesa a lesní pedagogiky: pro učitele přírodopisu a environmentální výchovy*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2009. 104 s. ISBN 978-80-244-2357-9.

ŘEHULKA, Evžen, ed. *School and Health 21, 2010: health education: international experiences*. Brno: Masaryk University with collaboration by MSD, 2010. 465 s. ISBN 978-80-210-5398-4.

SYNEK, Michal a Radomil ŽATKA. *Environmentální výchova v terénu*. České Budějovice: Vysoká škola evropských a regionálních studií, 2012. 143 s. ISBN 978-80-87472-22-4.

TĚTHALOVÁ, Marie. I v lese lze rozvíjet předškolní kurikulum. *Informatorium 3 – 8 časopis pro výchovu a vzdělávání dětí od 3 do 8 let v MŠ a ŠD*. 2012, XX (2). ISSN: 1210-7506.

VOŠAHLÍKOVÁ, Tereza. *Ekoškolky a lesní mateřské školy: praktický manuál pro aktivní rodiče, pedagogy a zřizovatele mateřských škol*. Vyd. 1. Praha: Ministerstvo životního prostředí, 2010. 73 s. ISBN 978-80-7212-537-1.

ZORMANOVÁ, Lucie. *Obecná didaktika: pro studium a praxi*. Praha: Grada, 2014. 239 s. ISBN 978-80-247-4590-9.

Člověk + příroda = udržitelnost?: texty o proměně vztahů lidí k přírodě, environmentální výchově a udržitelnosti. Praha: Zelený kruh, 2009. 100 s. APEL. ISBN 978-80-903968-5-2.

Zahraniční literatura

BUNTING, Camille J. *Interdisciplinary teaching through outdoor education*. Champaign, IL: Human Kinetics, 2006. 256 s. ISBN 0-7360-5502-9.

BURBANK, Luther. *The training of the human plant*. New York: The Century Co., 1907. 124 s.

GILBERTSON, Ken. *Outdoor education: methods and strategies*. Champaign, IL: Human Kinetics, 2006. 224 s. ISBN 0-7360-4709-3.

HORVATH, Judit. *Educating young children through natural water: how to use coastlines, rivers and lakes to promote learning and development*. London and New York: Routledge, 2016. 136 s. ISBN 978-0-415-72890-4.

OLIVER, Donald W. a Kathleen W. GERSHMAN. *Education, modernity, and fractured meaning: toward a process theory of teaching and learning*. Albany: State University of New York Press, 1989. 268 s. ISBN 0-88706-942-8.

Internetové zdroje

Internetové stránky *Ekoškolky*, www.eko-skolky.cz

Internetové stránky *Lesní pedagogiky (akce v lese, s lesníkem o lese)*, ww.lesnipedagogika.cz

Internetové stránky *Ministerstva životního prostředí*, www.mzp.cz

JANČAŘÍKOVÁ, Kateřina a Magdaléna KAPUCIÁNOVÁ. Environmentální výchova v předškolním vzdělávání – hledání optimální podoby. *Envigogika*. 2012, VII (1). ISSN 1802-3061. Dostupné také z: <http://www.envigogika.cuni.cz/index.php/Envigogika/article/view/71>.

Motýli v ČR vymírají, česká ochrana přírody selhává. *Ekolist.cz: zprávy o přírodě, životním prostředí a ekologii* [online]. České Budějovice: 2007 [cit. 2017-04-15]. Dostupné z: <http://ekolist.cz/cz/publicistika/rozhovory/martin-konvicka-motyli-v-cr-vymiraji-ceska-ochrana-prirody-selhava>.

Nadace Proměny Karla Komárka. *České děti venku: Reprezentativní výzkum, kde a jak tráví děti svůj čas*. Nadace Proměny Karla Komárka [online] 5. 5. 2016. Dostupné z: <http://www.nadace-promeny.cz/cz/vyzkum.html>.

Zahraniční internetové zdroje

ANSARI, Arya, Kierra PETTIT a Elizabeth GERSHOFF. Combating Obesity in Head Start: Outdoor Play and Change in Children's Body Mass Index. *Journal of Developmental & Behavioral Pediatrics*. 2015, 36(8), 605-612. Dostupné také z: <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC4571181/>.

Benefits of Connecting Children with Nature: Why Naturalize Outdoor Learning Environments. *Natural Learning Initiative* [online]. North Carolina: North Carolina State University, 2012 [cit. 2017-03-22]. Dostupné z: https://naturalearning.org/sites/default/files/Benefits%20of%20Connecting%20Children%20with%20Nature_InfoSheet.pdf.

FJØRTOFT, Ingunn. Landscape as Playscape: The Effects of Natural Environments on Children's Play and Motor Development. *Children, Youth and Environments*. 2004, 14(2), 21-44. Dostupné také z: http://www.springzaad.nl/litdocs/landscape_as_playscape_the_effects_of_natural_environments_on_childrens_play_and_motor_development.pdf.

KIENER, Sarah. *Fördert das Spielen in der Natur die Entwicklung der Motorik und Kreativität von Kindergartenkindern*. Universität Fribourg, 2003. 19 s. Dostupné také z:

<http://www.waldkindergarten.ch/downloads/lizenziatsarbeitkindergaertenindernatur.pdf>.

Vědecká studie.

WELLS, Nancy. M. a Gary W. EVANS. Nearby nature: A buffer of life stress among rural children. *ENVIRONMENT AND BEHAVIOR*. Sage Publications, 2003, 35(3), 311-330.

Dostupné také z:

<https://pdfs.semanticscholar.org/f1b3/b8b51f9b11295debee2b9b4956e24422e6f9.pdf>.

WHITE, Randy. *Young Children's Relationship with Nature: Its Importance to Children's Development & the Earth's Future*. New York, 2006, 9 s. Dostupné také z:

<http://www.childrennatureandyou.org/Young%20Children%27s%20Relationship%20with%20Nature-%20White.pdf>.

Právní předpisy a ostatní zdroje

Zákon č. 17/1992 Sb., o životním prostředí, ve znění pozdějších předpisů

Zákon č. 561/2004 Sb., o předškolním, základním, středním a vyšším odborném a jiném vzdělávání (školský zákon)

Zákon č. 563/2004 Sb., o pedagogických pracovnících a o změně některých zákonů

Vyhláška č. 317/2005 Sb., o dalším vzdělávání pedagogických pracovníků, akreditační komisi a kariérním systému pedagogických pracovníků

Vyhláška č. 410/2005 Sb., o hygienických požadavcích na prostory a provoz zařízení a provozoven pro výchovu a vzdělávání dětí a mladistvých

Metodický pokyn MŠMT k zajištění environmentálního vzdělávání, výchovy a osvěty (EVVO)

Rámcový vzdělávací program pro předškolní vzdělávání

KNAPOVÁ, Veronika. *Možnosti inovací v českém předškolním vzdělávání se zaměřením na úskali zakládání a fungování lesních školek*. Olomouc, 2014. Bakalářská práce. Univerzita Palackého v Olomouci. Fakulta pedagogická. Katedra primární a preprimární pedagogiky.

SEZNAM POUŽITÝCH ZKRATEK

MŠ Mateřská škola

EVVO Environmentální vzdělávání, výchova a osvěta

EV Environmentální

MŠMT Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy

RVP PV Rámcový vzdělávací program pro předškolní vzdělávání

ŠVP Školní vzdělávací program

ZŠ Základní škola

TVP Třídní vzdělávací program

ANOTACE

Jméno a příjmení:	Bc. Veronika Knapová
Katedra:	Primární a preprimární pedagogiky
Vedoucí práce:	Mgr. Dominika Provázková Stolinská, Ph. D.
Rok obhajoby:	2017

Název práce:	Možnosti začleňování prvků lesní a venkovní pedagogiky do předškolního vzdělávání ve státních školách
Název v angličtině:	The integration of elements of forest and outdoor education into preschool public education
Anotace práce:	<p>Tato diplomová práce se zabývá možnostmi začleňování prvků lesní a venkovní pedagogiky do státních mateřských škol.</p> <p>Teoretická část stručně vysvětluje základní pojmy jako lesní a venkovní pedagogika, environmentální vzdělávání a cíle tohoto vzdělávání. Práce se dále zabývá možnostmi úpravy prostředí mateřské školy.</p> <p>Praktická část je koncipovaná jako případová studie environmentálně profilované třídy mateřské školy, jejíž zakládání a téměř dvouleté fungování je v práci popisováno. Případová studie je zaměřena na problematické otázky, které vyplynuly z teoretické části, a které by se mohly stát vodítkem pro budoucí zakladatele takovéto třídy. Případová studie nabízí praktické ukázky začleňování prvků lesní a venkovní pedagogiky.</p>
Klíčová slova:	Lesní pedagogika, venkovní pedagogika, vliv pobytu v přírodě, venkovní environmentální prvky
Anotace v angličtině:	<p>This thesis deals with the integration of elements of forest and outdoor education into preschool public education.</p> <p>The theoretical part briefly explains the basic concepts such as forest and outdoor education, environmental education and goals of education. The study also discusses the possibilities of changing the kindergarten environment.</p> <p>The case study focuses on the issues that emerged from the theoretical part, and that could become a guideline for future founder of such class. The case study provides practical examples of integrating elements of the forest and outdoor education.</p>
Klíčová slova v angličtině:	Forest education, outdoor education, the influence of the outdoors for children, outdoor environmental elements

Přílohy vázané v práci:	<p>Příloha č. 1 – Ukázka foto – Zahrada MŠ (Úprava zahrady MŠ, EV prvky)</p> <p>Příloha č. 2 – Ukázka foto – Venkovní pedagogika (Vzdělávací aktivity, spontánní činnost dětí)</p> <p>Příloha č. 3 – Ukázka foto – Projektové dny na zahradě a spolupráce s rodiči</p> <p>Příloha č. 4 – Ukázka foto – Lesní pedagogika</p> <p>Příloha č. 5 - Anketa</p>
Rozsah práce:	72 + 11 stran vázaných příloh
Jazyk práce:	Český jazyk

SEZNAM PŘÍLOH

Příloha č. 1 – Ukázka foto – Zahrada MŠ (Úprava zahrady MŠ, EV prvky)

Příloha č. 2 – Ukázka foto – Venkovní pedagogika (Vzdělávací aktivity, spontánní činnost dětí)

Příloha č. 3 – Ukázka foto – Projektové dny na zahradě a spolupráce s rodiči

Příloha č. 4 – Ukázka foto – Lesní pedagogika

Příloha č. 5 - Anketa

PŘÍLOHY

Příloha č. 1 – Ukázka foto – Zahrada MŠ (Úprava zahrady MŠ, EV prvky)

Komunitní kruh

Výzkumná louka

Hmyzí hotel

Úprava zeleninového a květinového záhonu

Výsev a sázení

Pěstování zeleniny, péče o záhon

Sklizeň

Příprava bylinkové spirály

Bylinková spirála s tůňkou

Blátivá kuchyně

Hry v blátivé kuchyni s vodou

Budování hmatového chodníku

Hmatový chodník v akci

Výroba krmítka pro ptáčky

Úprava zahrady, hrabání listů

Kompost

Příloha č. 2 – Ukázka foto – Venkovní pedagogika (Vzdělávací aktivity, spontánní činnost dětí)

Poznáváme přírodu všemi smysly

Hry s blátem

Rozvoj jemné motoriky a třídění do skupin

Hudební nástroj a hra na hrnce

Pozorování života v potoce

Výroba pampeliškového sirupu

Znaky podzimu – měření srážek

Výroba trůnu pro Zimní královnu

Venku (téměř) za každého počasí

Vzdělávací aktivity za využití tabule

Stinné místo pro spontánní činnosti

Pozorování přírody

Rozvíjení environmentální senzitivity - péče o králíka

Land-art

Překonávání sama sebe

Příloha č. 3 – Ukázka foto – Projektové dny na zahradě a spolupráce s rodiči

Čarodějnice

Den Země

Sobotní brigády na zahradě MŠ

Loučení se zahradou – ukázka kosení

Vánoční besídky na zahradě MŠ

Příloha č. 4 – Ukázka foto – Lesní pedagogika

Pozorování mraveniště, využití kelímkových lup

Zdolávání překážek

Spolupráce s myslivci

Hledání a pozorování zvířat (dalekohled)

Přirazování stop ke zvířatům

Přikrmování lesní zvěře

Land-art

Různé tvoření z přírodnin

Poznávání přírody všemi smysly

Odpočinek a klid v lese

Čištění pramene

Les je krásný i v zimě a přináší dostatek prostoru pro volný pohyb

Dodržování pravidla velikosti klacíku

Špinavé dítě není nehlídané dítě.
Jen zvědavé.

Napodobování zvuků lesa

Překonávání překážek

Příloha č. 5 - Anketa

Milí rodiče,

prosím, abyste si našli chvíli k vyplnění ankety týkající se naší nově založené environmentálně profilované (EV) třídy. Anketa je anonymní a bude sloužit jako zpětná vazba pro naši další práci, ale také jako podklad do mé diplomové práce na téma „*Možnosti začleňování prvků lesní a venkovní pedagogiky do předškolního vzdělávání ve státních školách*“.

Její vyhotovení Vám zabere 2-3 minuty.

Prosím o odevzdání do 24. 6. 2016

Předem děkuji za vyplnění

Bc. Veronika Knapová

Co Vás vedlo k přihlášení dítěte do EV třídy?

.....
.....

Co se Vám na EV třídě líbí?

.....
.....

Je něco, co se Vám nelíbí? Co byste změnil/a?

.....
.....

Splnila tato třída Vaše očekávání?

ANO

NE, proč?

.....

Doporučil/a byste tuto třídu i jiným rodičům?

ANO, proč?

Ne, proč?.....